

દગાબાજ દુશ્મન.

ક. નં. ૩૫

૨૩૬૨૩

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગૂજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૩૯-૨૩ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ દગ્ગીબાઈ હુશન

વિષય ૬-૧૩

∴ રસદાયક નવલકથા ∴

દગ્ગાબાજ દુશ્મન

પ્રકાશક :

સાકરલાલ બુલાખીદાસ બુકસેલર.

ઠે. રીઝીરોડ, બાલાહનુમાન, અમદાવાદ.

આવૃત્તિ ૧ લી ∴ પ્રત ૨૦૦૦

સંવત ૧૯૮૪ ∴ સને ૧૯૨૬

કીંમત ૦-૮-૦

વસંત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
મુદ્રણતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
(સર્વ હક પ્રકાશકને સ્વાધીન છે.)

૧૩૯૨૩

મુદ્રક : ચિમનલાલ ધનુરલાલ મહેતા.
મુદ્રણસ્થાન : ' વસંત મુદ્રણાલય '
ધીકાંટારોડ, સિવિલ હોસ્પિટલ સામે,
અમદાવાદ.

દગાબાજ દુશ્મન

પ્રકરણ ૧ લું.

“વૈરની વૃદ્ધિ.”

સવિત્ર દેવ નભમંડળમાં ધીમે ધીમે પ્રવેશી સોનેરી કારણોથી દરના કુંજમાં આવે સુવર્ણ સમાન જણાવતા હતા. મધુરા પવનની શીતળ હઠેરીયો શરીરને સ્પર્શ કરી આનંદ ઉપજવતી હતી વૃક્ષોના કુંજમાં મુલબુલ, મેના ઇત્યાદી પક્ષીઓ મધુરા શબ્દોથી ટહુકાર કરી રહ્યા હતા. આજા સુખકારક શાન્તિના સમયે સરોજકુમાર સરલાનો હાથ પકડી રમ્ય ઉપવનમાં ફરતો હતો. બન્ને જણાં આનંદયુક્ત વાતાલાપ કરતાં, રંગબેરંગી પુષ્પોને નિહાળતાં, આસપાસ સાનંદાશ્ચર્યથી જોતાં, ઘોડીવારે રત્નવતી સરિતાને કિનારે આવ્યાં.

સાંજનો સમય, સરિતાનો પ્રવાહ, અને શીતળ સમીરની લહેરો ગમે તેવા અશાન્ત હૃદયને પણ શાન્ત કરી શકે એવો રમણિય દેખાવ હતો. બન્ને જણાં કિનારે આવી ધણી વાર સુધી શાન્તિથી સરિતાનો વહેતો પ્રવાહ જોઈ રહ્યાં. બાદ આખરે સરોજથી બાલ્યા વિના ન રહેવાયું, તેણે સરલાનો હાથ પકડી કહ્યું, “સરલા ! જો તો આ રત્નવતી કેવા ગંભીર દેખાવથી વહન કરે છે !”

“ પણ તે આમ ક્યાં જાય છે, તે તમે જાણો છો ? ” સ્મિત.
હાસ્યથી સરલાએ પૂછ્યું.

“ હા. ”

“ ક્યાં ? ”

“ સમુદ્રમાં. ”

“ સમુદ્રમાં શા માટે જતાં હશે ? ”

“ તે સમુદ્રમાં સમાય છે ! ”

“ પણ તેમને સમુદ્રમાં સમાવાનું કારણ ? તે તેમનો શું થાય ? ”

“ અરે ઘેલી ! સમુદ્ર તો રત્નવતીનો સ્વામિ થાય. ”

“ ત્યારે તમે મારા શું થાઓ ? ” સરલાએ વિચિત્ર પ્રશ્ન પૂછ્યો.

“ તું માને તે. ” સરોજે હસીને જવાબ આપ્યો.

“ હું શું માનું ? તમે કહોને ? ”

“ સરલા ! હું કહીશ ને તું ક્યાંક રીસાઈશ તો ? ”

“ નહિ રીસાઈ કહો જોઈએ ? ”

“ સરલા ! પંદર દિવસ પછી હું તારો સ્વામિ અને તું મારી પત્ની થઈશ. ”

“ પણ અત્યારે ? ”

“ અત્યારે તો કાંઈ નહિ. ”

“ કાંઈ નહિ કેમ ? કંઈ પણ હોવું તો જોઈએ, કારણ કે તે સિવાય કેવી રીતે આપણે આટલી છૂટથી ફરી હરી શકીએ ? ”

“ અરે વાહરે ! ત્હેં તો ખુબ કરી ! હવે મારે તને શું કહેવું તેની સમજ મને પડતી નથી. હા, ...સરલા ! આપણે હાલ તો બાળ-સ્નેહિયો કહેવાઈએ. ”

“ જ્યારે આપણે બાળસ્નેહિયો છીએ ત્યારે આપણામાં પ્રાણુ-
નાથ ને પ્રિયતમા વગેરે ઉપનામો વપરાય કે નહિ ? ”

“ સરલા ! જ્યાં પ્રેમનું ઐક્ય છે, અને હૃદયના આત્માને તે
પ્રેમ દ્રઢ થયેલો લાગે છે કે એ દ્રઢ થયેલું પ્રેમઅંધન હવે કદાપિ
તૂટવાનું નથી; તોજ એવાં ઉપનામોથી બોલાવી શકાય. ”

“ જ્યારે એમ છે ત્યારે મારો આત્મા સાક્ષી પૂરે છે કે મ્હારો
પ્રેમ તમારા પ્રત્યે દ્રઢ છે. તે હવે તૂટ્યો તૂટવાનો નથી છોડાવ્યો
છુટનાર નથી. પણ વારં તમારા હૃદયમાં કેમ છે ? ”

“ સરલા ! તારું હૃદય ને મારું હૃદય એક છે, તારામાં જેવો
પ્રેમ છે તેવોજ મારો પણ પ્રેમ છે, એ તું સત્ય માનજે. ”

“ એમ ! ત્યારે તો તમે હવે મને પ્રિયતમા કહો અને હું
તમને પ્રાણુનાથ કહું. ”

“ એમ કહેતાં તું પ્રથમની માફક રીસામશ્વ તો ? ”

“ હવે શામાટે રીસાઉં ? કારણ કે મારો પ્રેમ દ્રઢ છે. પણ જો
કદાચ તમારા પ્રેમમાં કંઈક હોય તો મને શું ખબર પડે ! અને
કદાચ તેથીજ ના પાડતા હશે તો કાણુ જાણે ! ”

“ સરલા ! સરોજની પ્રેમદેવી ! આજે આ તું શું બોલે છે ?
પ્રિયે ! મારો પ્રેમ અચળ છે, સુંદરી, પ્રિયતમા વગેરે જે કહું તે
તુંજ છે. બહાલી સરલા ! આવ, આમ મારી પાસે આવ, આપણે આ
શીલાપર બેસી સાયંકાળની શોભા અવલોકીએ. ” આમ કહી સરોજ
સરલાનો હાથ પકડ્યો. સરલા હસી પડી. બાદ બન્ને બંધી ત્યાં

પડેલા એક પહોળા પથર ઉપર બેસી આનંદપૂર્વક વાર્તાલાપ કરતાં સૃષ્ટિ સૌંદર્ય અવલોકવા લાગ્યાં.

આવી રીતે જ્યારે બન્ને જણાં આનંદમગ્ન થઇ રહ્યાં હતાં, ત્યારે તેમની પાછળ ઉપવનની ગાદી ઝાડીમાં કંઈક અલોકિક ઘટના બની રહી હતી ઉપવનનાં વૃક્ષોમાં કંઈક ખડખડાટ થઇ રહ્યો છે. ત્યાં નજર કરતાં વૃક્ષો જણાય છે કે જુથમાં એક, શ્યામ પ્રચંડ કાય પુરુષાકૃતિ ધૂપાઇ રહી છે, ને તે વાર્તાલાપ કરતા પ્રેમિયુગલની તરફ વારંવાર દ્રષ્ટિ કરી રહી છે.

પેલી તરફ પથર પર બેસી સૃષ્ટિની રમણિયતા નિહાળતી સરલાને એકાએક કંઈક યાદ આવ્યું; ને તેથી તે ઉભી થઇ કહેવા લાગી, “સરોજકુમાર! તમે અહિં થોડી વાર બેસો, હું ઉપવનમાંથી થોડાંક પુષ્પ એકઠાં કરી આપને માટે એક માળા ગુંથી લાવું.”

“સરભે ! અત્યારે ઉપવનમાં જવાની જરૂર નથી. સાંજ પડવા આવી છે. રખેને પુષ્પ વિણતાં તને કોઇ જનવર દંશ દે. ”

“જનવરના દંશનું ઝેર હિતારનાર વૈદ્યરાજ જ્યાં સૂધી પાસે છે ત્યાં સૂધી મારે શા માટે ગભરાવું જોઇએ. બહાલા ! થોડીવાર વિરામ લ્યો, હું જલ્દીથી પાછી આવું છું. ” કહી મૃદુ મૃદુ હસતી સરલા ત્યાંથી ચાલતી થઇ.

નદીના કિનારે બેઠેલો સરોજકુમાર એ મધુર બાળાને જતી જોઇ રહ્યો. સરલાના અદ્રશ્ય થયા બાદ તેનાથી બોલાઇ જવાયું કે:- અહા ! કેવી મધુરી અને મનોહર બાળા ! સરલા ! બહાલી સરલા !

તને મેળવી લાગ્યશાળી થઇશ. ખરેખર તું આ સૃષ્ટિના સૌન્દર્યની એક પ્રતિમા છે. અહા ! પવિત્ર બાળા ! તારું સુકોમળ નિર્દોષ મુખ જોઇ હું આનંદ પામું છું અને તારા ગયા પછી હું તારા વિચોગમિથી ઝૂંકું છું. હા, ધન્ય છે તને અને સદ્ગુણશાળી બનાવનાર તારાં માતા પિતાને. સરલા ! આ સંસારમાં જેને તારા સમાન સદ્ગુણી બાળા મળી હશે તેનો સંસાર ખરેખર સ્વર્ગ સમાન હશે. અહા...

મળી જેને સતી શાણી, તે સુભાગી જગમાં,
રાગી જગમાં, ખરો સુભાગી જગમાં, (૨)-મળી...

મની છે પતીની છાંયા, ગુણો ન મળી શકાયા,
લગની મધુરી શું લાગી જગમાં, (૨)-મળી...

મરી જો જાએ કુનારી, નિહાળી નર્કની બારી,
ભલું થઇ જાઉંતો વેરાગી જગમાં, (૨)-મળી...

(લવ-કુશ.)

સત્ય છે, કવીશોનાં વચન સત્ય છે. જેને દુષ્ટ નારીથી પાનાં પડ્યાં હશે તેનો જન્મારો વૃથાજ સમજવો. આમ વનમાં બોલતો સરોજ શાન્ત રહ્યો ને ખળખળ અવાજ કરી વહેતી સરિતાના જળને જોઇ રહ્યો.

સરોજની પાસેથી ગયેલી સરલા ઉપવનમાં આમ તેજ દૂરી પુષ્પો વીણવા લાગી અને એકઠાં થયેલા પુષ્પોને ઓઢણીના છેડામાં ભરવા લાગી. એવામાં તે જે જમ્યાએ પુષ્પો વીણી એકઠાં કરતી હતી, તે સ્થળેથી અચાનક પ્રથમ દ્વપાદ ઉભેલો પુરુષ બહાર નીકળી આવ્યો. તેણે શરીરપર કાળો ઝખ્ખો ઓઢેલો હતો. તેણે મ્હો પર કાળો

રંગ લગાવી મુખને વિકાળ બનાવ્યું હતું. તેનું માથું ખુલ્લું હતું. કમ્બરમાં છરો ખોશેલો હતો. આવા ભયંકર દેખાવના માણસને એકાએક ત્યા નીકળી આવેલો જોઇ સરલા ભયભીત થઇ, અને મુખથી એક પણ શબ્દનો ઉચ્ચાર કરી શકી નહિ; તે ઝાડના પાંદડાની માફક ભયથી ધ્રુજતી સ્તંભ બની ઊભી રહી. તેની એવી સ્થિતિ નિહાળી તે પુરૂષ મુખથી વિકટ હાસ્ય કરી કહેવા લાગ્યો, સરલા ! મારી ઝોળખાણ પડે છે કે !

સરલા નિરૂત્તર રહી.

પુનઃ તે માણસે કહ્યું, ખ્હીશ નહિ. હું તને દુઃખ થાય એમ કરવા નથી ઇચ્છતો, કારણ કે તું તો મહારા હૃદયનું એક અમૂલ્ય રત્ન છે.

તેનું આવું બોલવું શ્રવણ કરી સરલા હિંમતથી બોલી બાધ ? તારે બોલવું હું સમજી શકતી નથી. જો તું મને કંઈ આપવા નથી ઇચ્છતો તો મારી સાથે સ્પષ્ટ વાત કર ?

તું કહે એવી રીતે હું તારી સાથે વર્તવા તૈયાર છું ?” તે પુરૂષે કહ્યું.

“ ત્યારે જણાવ કે તું કાણ છે ?” સરલાએ પૂછ્યું.

“ સરલા ! તને નિશ્ચયિન યાદ કરનાર અને તારા રૂપમાં દિવાનો થઇ ફરનાર, હું કૃષ્ણલાલ. ”

“ કાણ તું કૃષ્ણલાલ ?”

“ હા, હું કૃષ્ણલાલ. ”

“ પાપી ! તું હજી તું જીવે છે ?”

“સરલાના સુખદાયક સ્વર્ગસુખને ભોગવવા આ કૃષ્ણલાલ હજી જીવે છે અને આજે ધણી લાંબા સમયે પુનઃ તારી પાસે આવી તારો પ્રેમ પાચે છે.”

“કૃષ્ણલાલ ! તારી સધળી આશાઓ આકાશ કુસુમવત છે. કારણ કે હું તો મારો પ્રેમ અર્પણ કરી ચૂકી છું.”

“સરલા ! તે પ્રેમ મારા પ્રત્યે ફેરતી નાખ કે જેથી આપણે સુખી થઈએ.”

“અરે મુખી ! તું જાણે છે કે હું આ કોને કહું છું ? શું એક શુદ્ધ ક્ષત્રિય બાળા તારા જેવા ગધર્વનું કલ્પ માની તારા કહેવા પ્રમાણે વર્તશે ? નહિ, કદાપિ નહિ, કૃષ્ણલાલ ! જા અત્રેથી ચાલ્યો જા’ હું તને હૃદયથી ધિક્કારું છું.”

“શું તું મને ધિક્કારે છે ?”

“હા, હું તને ધિક્કારું છું ને તું અહિંથી જલ્દી જાય એમ ઇચ્છું છું.”

“સરલા ! આ તારા વિશ્વાસીને તારા વિલાસથી દુર જવાનું ના કહે. હું તને ખરા હૃદયથી ચાહું છું. તને સર્વ પ્રકારનું સુખ આપવા ઇચ્છું છું, મને નિરાશ કર નહિ.”

“જા જા; એ વિષયાધિ ! તું અહિંથી દુર ચા અને તારા જેવી કોઈ કુલટાની આગળ જઈ કાલાવાલા કર કે જેથી તારી મન કામના પૂર્ણ થાય.”

“નહિ, પ્રિય સરલા ! હું તો આજે નિશ્ચય કરીનેજ આવ્યો છું કે તને લીધા સિવાય અહિંથી જવું નહિ.”

“ અરે મુખના શીરોમણિ ! મને લષ્ટજતાં પહેલાં ક્યાંક તું
ના પકડાઈ જાય ને કેદખાનાની અંધારી કોટડીમાં ના પુરાય તેની
સંભાળ રાખજે.”

“ કદાપી એમ થશે તો પણ આ કૃષ્ણ કૃષ્ણલાલ આજે તારા
આ સુકોમળ અધરોઝનું પાન કર્યા સિવાય રહેનાર નથી.”

“ દુષ્ટ ! તે પહેલાં તો હું જૂમ પાડી કિનારે બેઠેલા મારા
સરોજને બોલાવીશ. ”

“ એમ ! તો જલ્દીથી માફે બીજું કામ પુર્ણ થશે. તેના
અહિં આવ્યા પહેલાં હું તારા ગુલામી ગાલનું સુંબન કરીશ અને
પછીથી તારા સરોજના જીરમાં આ છરો ભોંકી તેને પણ પુરો કરીશ

“ અરે જીલ્મગાર ! હજારોને વિના કારણે દુખ દેનાર ! નરા
ધમ સમજજો કે આખરે તારાં અધીર કાર્યોનો બદલો ધશ્વર જરૂર
તને આપશે અને તેજ દયાળુ તને બચાંકર નર્ક કુંડમાં નાખશે.”

“ અરે ઘેલી અમળા ! તું જાણે છે કે હું કોણ છું ? હું એક
અઠંગ ઉઠાવગીર, બળવાન માણસ ન માનનારી અમળાઓને સ્વાધીન
લેનાર અને જીલ્મી બહારવટીયાઓનો સરદાર ઝેરી સાપ છું. હું
આજે તને છોડનાર નથી. નાદાન બાળા ! યાદ રાખજો કે આ
કૃષ્ણલાલ બચાંકર માણસ છે. તે તારા ધશ્વરને પણ તૃણાવત
ગણે છે. સરલા ! બોલ હવે શું વિચાર છે ?”, ખુશીથી પ્રેમ અર્પવો છે.
કે બળાત્કારથી માનવું છે ? કહી કૃષ્ણલાલ તેની નજીક ગયો ને
તેના પ્રચંડ હાથથી સરલાનો કોમળ હાથ પકડ્યો સરલા ધ્રુજા ઉઠી ને
બેબાકાળી બની બોલી, “ કૃષ્ણલાલ મારો હાથ મુકી દે મને જવાદે.”

“સુદરી ! હાથમાં આવેલા પારસમણીને ત્યાગનાર કેવળ નાલાયક મૂર્ખ ગણાય છે.”

“ત્યારે શું તું મને નહિ જવા દે ?”

“એક વાર કહ્યું કે ના.” કહી પાપી કૃષ્ણલાલ સરલાને ખેંચવા લાગ્યો. વાષના પંજમાં સપડાયેલી સરલાએ ભયંકર ચીસ પાડી, ચીસનો પડધો ઉપવનમાં ફેલાઈ ગયો, કે તુર્ત કૃષ્ણલાલે તેના મુખ પર હાથ ઢાકી તેને બોલતી બંધ કરી અને તે નિર્દોષ બાળાના મુખ નજીક તેનું પાપી મુખ લઇ જવા લાગ્યો. અરે હમણાંજ આ શુદ્ધ બાળા પાપીના મુખસ્પર્શથી અપવિત્ર થશે ! પણ એવામાંજ કિનારે બેઠેલા સરોજ સરલાની ચીસ સાંભળી ત્યાં દોડી આવ્યો અને વિલક્ષણ પ્રકાર અવલોકતાંજ તેણે કૃષ્ણલાલને પાછળથી એક સખ્ત મુઠ્ઠો લગાવ્યો, કૃષ્ણલાલ ચમક્યો અને પાછળ ફરી જોયું તો તેણે સરોજકુમારને જોયો. તેને જોતાંજ કૃષ્ણલાલ ખૂબ પાડી ઉઠ્યો અરે! કોણ સરોજકુમાર ?

“હા, તારો કાળ, પાપી થા તૈયાર.”

“સરોજ ! તું બાળક છે, માટે હજી સમજ, અને વિચાર કરી સરલાના પ્રેમનો ત્યાગ કર. કારણ કે એક મ્યાનમાં બે તલવાર કેવી રીતે સમાય ?”

“ચૂપ કર પિશાય ! સરલા તો આ હૃદયનો જીવાત્મા છે.”

“એમ ! તો થા મરવાને તૈયાર !”

“ચાલ હોંશીયાર.” કહી સરોજકુમાર કૃષ્ણલાલને વળગી પડ્યો. બન્નેનું દંદ યુદ્ધ થવા લાગ્યું. સુકોમળ સરોજ અને પ્રચંડકાય

કૃષ્ણલાલનું યુદ્ધ નિહાળી સરલા ખૂબે ખૂબ પાડવા લાગી. સરોજકુમાર
 પણ પૂર્ણ આવેશથી કૃષ્ણલાલને હઠાવવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો.
 કૃષ્ણલાલે મનમાં જ નિશ્ચય કર્યો કે આજે સરોજ નહિ કે હું નહિ.
 એવી રીતે ધારીને તે સરોજને મારી નાંખવાના લાગ બોળવા
 લાગ્યો. સરોજ તેના મનનો ભાવાર્થ સમજી તેને ફાવવા દેતો નહિ. બન્ને
 નું દંડ યુદ્ધ આશરે અર્ધો કલાક ચાલ્યું. એવામાં દૈવયોગે સરલાની
 ચીસોથી રાજ્યરક્ષકો ત્યાં દોડી આવ્યા. ગાડીવાન પણ હાજર થઇ
 ગયો. હવે હું પકડાઇ જમણ ને રાજદ્રોહી ઠરી દેહાંત દંડની શિક્ષા
 ભોગવીશ. સમય આવે ફરીયા જોઇ લેવાશે. આમ મન સાથે એક
 ક્ષણ વારમાં કૃષ્ણલાલે વિચાર કરી લીધો. બાદ લાગ જોઇ સરોજની
 બાથમાંથી છૂટી તે પાપી પલાયન થઇ ગયો. પકડો, ખુનીને પકડો.
 એમ ખૂબે મારતા સિપાઇઓ તેની પાછળ દોડ્યા, પણ અંતે નિરાશ
 વદને પાછા આવ્યા. કૃષ્ણલાલ શુભ થઇ ગયો. સઘળા આખરો ચો-
 ણીને જોઇ રહ્યા. ત્યાર બાદ વધારે સમય ત્યાં રોકાવું યોગ્ય નહિ
 ધારી સરોજકુમાર સર્વ સાથે નગરમાં આવ્યો. સરલા રાજકુમારને મળી
 મેટી ભદ્રકાળીએ જવાની અનુમતિ મેળવી પિતાને ઘેર ચાલી ગઇ.

પ્રકરણ ૨ જી.

“ કૃષ્ણલાલ ”

નવાનગરના ઠાકોર જસવંતસિંહનો અંત આવ્યો, તેમની પછી તેમનો પુત્ર કૃષ્ણલાલ નવાનગરની ગાદીએ આવ્યો. તે રાજ્ય કાર્યમાં લક્ષ્ય નહિ આપતાં નવાનગરમાં આખો દિવસ રખડતો, તેથી તેને ધીમે ધીમે હલકા લોકોનો સહવાસ વધતો ગયો. એના પરીણામથી છેવટે કૃષ્ણલાલ નીચ કર્મો કરતાં શીખ્યો. પિતાના મૃત્યુ પછી પૂર્ણ સ્વતંત્ર મળવાથી કૃષ્ણલાલ ઘણાંજ કુકર્મો કરવા લાગ્યો. હલકા લોકોની સોળતમાં દિનરાત ભટકવા લાગ્યો. પ્રજાની દાદ ફરી-યાદ પણ કોણ સાંભળે ? સતી સુકન્યાને પણ દુષ્ટ કૃષ્ણલાલ હદ ઉપરાંત ત્રાસ આપવા લાગ્યો. આખી રાત તે નીચ લોકોની સાથે હદ ઉપરાંત મદિરા પાન કરી કળાવતી નામની નાયકાને ત્યાં પડી રહેવા લાગ્યો. ત્યાં સઘળા આનંદ કરી જુગાર ખેલતા. પતિનાં દુષ્ટ આચરણથી સુકન્યા મનમાં ઘણીજ મુઝાતી હતી. ખરેખર આ સંસારમાં નિયમ છે. કે, જ્યાં સ્ત્રી સારી અને સદ્ગુણી હોય છે, ત્યાં તેનો પતિ અત્યંત દુષ્ટ વ્યસની ને પરદારા લપટ હોય છે. જો પતિ ગુણવાન હશે તો પત્ની નીચ આચરણ આચરનારી ને ક્રોધમુખી હશે. કાંઈ સ્થળે બન્ને સરખાં જોવામાં આવતાં નથી. જ્યારે સુકન્યા સદ્ગુ-

જીનો ભંડાર હતી ત્યારે કૃષ્ણલાલ સ્વેચ્છાચારી અને નીચ કર્મેનો ભંડાર હતો.

સવારમાં ઉઠતાં તે કસુંબાનું સેવન કરતો, આઠ વાગે મિત્ર-મંડળમાં બિરાજી ગાંભીની ચલમો પુકતો, બપોરે ભાંગ ધુંટાતી ને તે પીધા પછી ચડસની ચલમો પીવાતી. બાદ સાંજે કળાવતીને ત્યાં મદિરાનું હદ ઉપરાંત સેવન થતું હતું, તેના મિત્રો પણ તેના જેવાજ હતા. સર્વ હાજી હા કરી તેના દ્રવ્યનું પાણી કરતા હતા. કરચુથાચંકર તેના મુખ્ય મિત્ર હતો. દુષ્ટોની સોખતે કૃષ્ણલાલ અઢળક પૈસાનો ગેર ઉપયોગ કરવા લાગ્યો. તેના નીચ આચરણોથી પ્રજા પણ કંટાળી ત્રાણ ત્રાણ પોકારવા લાગી. તીજોરીનું તળીયું દેખાવાથી પ્રજાની પર જીલમ ગુજરવા લાગ્યો, તેણે હલકા લોકોને સારા અધિકાર પર નિમ્યા હતા ને તે નીચ અધિકારીયો ગરીબ પ્રજાને અત્યંત રાંભડતા હતા. અનેક પ્રકારના નવનવા કરો પ્રજાની પર નાખવામાં આવ્યા. ધોળે દિવસે આખરદાર કુટુંબની વહુ દિકરીયોની લાજ હુંટાવા લાગી. ઠાકાર જાતેજ એવો એટલે પ્રજા ફરીયાદ ક્યાં જઈ કરે ? આવી રીતનો થતો અનહદ જીલમ ધીમે ધીમે મહારાજ ચંદ્રશેખરના જાણવામા આવ્યો. ચંદ્રશેખરે તુર્તજ એક પત્રમાં સખ્ત લખાણ લખી કૃષ્ણલાલને પ્રજાને સંતોષ આપવાનું જણાવ્યું. રાજ્ય જવાની બીકે કૃષ્ણલાલે થોડા સમય સુધી પ્રજાની દાદ ફરીયાદ સાંભળી તેમનાં દુઃખ દૂર કર્યા, કૃષ્ણલાલ પોતાને સારો કહેવડાવવા વારંવાર રત્નનગર જઈ મહારાજને નમ્રતાથી મળી વાતચીત કરતો. એવામાં દૈવયાગે એક સમય કૃષ્ણલાલનું મહારાજને મળી દરબારમાંથી બહાર નીકળવું ને પ્રધાન પુત્રી સરલાનું સામું મળવું થયું. સરલાના રૂપ તેજથી

અંજાન કૃષ્ણલાલ તેને જોતાંજ જડ જેવો બની ગયો. કારણ કે તેણે અણપિ પર્યંત સરલાને પ્રત્યક્ષ નિહાળી નહોતી વિજળી આકાશમાં અદ્રશ્ય થાય એટલાજ સમયમાં સરલા અને કૃષ્ણલાલની નજર એક થઈ. તુર્તજ સરલા મહેલમાંથી ચાલી ગઈ, સરલાના ગયા પછી થોડી વારે કૃષ્ણલાલ સાવધ થયો ને પાસે પહેરો બરતા પહેરગીરને એ બાળા કાણુ હતી એમ પ્રશ્ન પુછ્યો. તે પ્રધાનની પુત્રી છે. કહી પહેરગીર બીજી બાબુએ ચાલ્યો ગયો. શું પ્રધાનની પુત્રી આવી સુંદર ! એમ મનમાં ગડબાંગ કરતો કૃષ્ણલાલ નવાનગરમાં આવ્યો તેનું ધ્યાન સરલાંજ લાગી રહ્યું. તેને બીજી કાંઈ વાત ગમતી નહિ, તે વારંવાર કરંચુશંકરને સરલા સંબંધી પ્રશ્ન પુછતો. હાજી હા કરનાર કરંચુશંકર પણ સરલા વિષે મોટી મોટી વાતો કરી તેનો મોહ વધારતો કરંચુશંકર સરલાને મેળવી આપીશ કહી તેની પાસેથી મોટી મોટી રકમો કઢાવતો ને પછી ઘેર આવી લીધેલી રકમોને પેટીને સ્વાધિન કરતો. સરલાના વિચારોથી કૃષ્ણલાલ હમેશાં ઉદાસ રહેવા લાગ્યો આખરે કરંચુશંકરને માગુ કરવા તેણે પ્રધાનની પાસે મોકલ્યો.

વાચકો ! કરંચુશંકરને શું જવાબ મળ્યો તે આપણે વાંચીશ્યા તેમજ ત્યાર બાદ કૃષ્ણલાલે જાતેજ આવી માગુ કર્યું ને પ્રધાને તેને સ્પષ્ટ જવાબ આપ્યો વગેરે આપણે જાણી ગયા છીએ.

સરલાના મોહથી અને પ્રધાનને કરેલા અપમાનથી કૃષ્ણલાલ રાતો પીળો થઈ ગયો. પ્રધાનને શી રીતે ખરાબ કરી સરલાને મેળવું એવા એવા વિચારો તે હમેશાં કરવા લાગ્યો, ધીમે ધીમે પ્રથમ પ્રમાણે પ્રજા પર પાછો જીલમ કરવા લાગ્યો. પ્રજાના અત્યંત કરંચુશંકર કષ્ટપાતથી

સતી સુકન્યાએ પતિને કરેવામાં કંઈ પણ કસર રાખી નહિ શિષ્યામણ દેતી પવિત્ર પત્નીને કૃષ્ણલાલ શિક્ષા કરી ઘણો જીલમ ગુજારવા લાગ્યો. પતિ પરાયણ પ્રેમદા ધૈર્યથી સધળું સંકટ સહન કરવા લાગી. હમેશાં મદિરાનો થયેજી ઉપયોગ થતો ને પછી જીગાર ખેલાતો, જીગારમાં કૃષ્ણલાલ હારતો. જ્યારે કૃષ્ણલાલના સધળા મિત્રો દુષ્ટ ને સ્વાર્થાધ હતા, ત્યારે તેનો એક મિત્ર નામે કુન્જવિહારી સદ્ગુણી હતો. તે હમેશાં તેના દુર્ગુણો છોડવાને કહેતો પણ તેની શિષ્યામણ તે હસવા-માંજ ઉડાવી દેતો. કુન્જવિહારી રૂપવાન અને શરીરે બલવાન હતો. કિશોરી ઉપર ગુજરેલા જીલમની વાત તેણે ખોડા પાસેથી સાંભળી હતી; તેણે અનુમાનથી તે કામ કૃષ્ણલાલનુંજ હશે એમ જાણ્યું હતું તે શાન્ત હૃદયે કિશોરીના સમાચાર મેળવવાના ખાનગી પ્રયત્ન કરતો હતો. તે હમેશાં સાદો ને નિરાભિમાની રહેતો. તેના વર્તનથી, કૃષ્ણલાલને સમજાવી પણ દીધું હતું કે જો કુન્જવિહારી વધારે વખત અહિં આવશે તો તમારું ઘર મારશે. કારણ કે તમે તેની કિશોરીને ગુમ કરી છે, એ તે સારી રીતે જાણે છે. તેનું વૈર વાળવા તે હાલમાં અહિંને અહિં અડયો રહે છે. વળી વિશેષ સાંભળો, તેણે ક્યારનુંએ તેનું વૈર વાળ્યું છે. તેને અને સુકન્યાને આડો બ્યવહાર છે. કાનના કાચા કૃષ્ણલાલે કરણાશંકરનું કહેવું સાચું માન્યું, અને તેથી તે હરહમેશ કુન્જવિહારીને દૂર કરવાનો લાગ તપાસવા લાગ્યો.

એક દિવસે કૃષ્ણલાલ તેના દિવાનખાનામાં મદિરાથી ચક્ર્યુર બની મિત્રો સાથે કળાવતીના નાચ ગાન સાંભળી રહ્યો હતો. આજે

કુન્નવિહારી પણ ત્યાં આવ્યો હતો અને દુર પડેલી એક આરામ ખુરશી પર બેસી શાન્તિથી સર્વ તમાસો જોયા કરતો હતો. ગાનની ગમ્મત જામી રહી હતી, એવામાં એકએક કોષ એક ગરીબ બાળક લાં આવી ચઢ્યો અને ત્યાં બેઠેલા મંડળ પાસે મદગદીત કંઠે યાચના કરવા લાગ્યો. દારૂના નિસાથી ડોલતા એ દુષ્ટ દારૂડીઓ તે ગરીબની દાદ નહિ સાંભળ્યાં ઉલટા ગમ્મતને માટે તેને પાસે બોલાવી તેને ધક્કા મુક્કી મારવા લાગ્યા કૃષ્ણલાલ તેના વાળ ખેંચી ગમ્મત કરવા લાગ્યો. આથી તે નિર્દોષ બાળક પોક મુકી રડવા લાગ્યો. તેને રડતો જોઈ સધળા ખડખડાટ હસી પડ્યા, અને વિશેષ ગમ્મતની ખાતર તેને અત્યંત પીડવા લાગ્યા આરામ ખુરશીમાં પડેલા કુન્ન-વિહારીથી એ દેખાવ જોઈ શકાયો નહિ.

પ્રકરણ ૩ જી.

“કૃષ્ણલાલનાં કાળાં કામ.”

કુન્નવિહારી તેની જગ્યાએથી ઉભો થઇ દુષ્ટ મંડળ સમક્ષ દોડી આવ્યો; અને રડતા ગરીબ બાળકને પોતાની પાસ ખેંચી મોટેથી જીમ મારી બોલી ઉઠ્યો. “અરે ઓ હેવાનો ! શામાટે આગરીબ બાળકને સતાવો છો ? જાઓ દૂર થાઓ; આને જ્યાં જવું હોય ત્યાં જવા દ્યો.”

“ઓય ! આ ભલકાબંધ બોલનાર તે અધ્યા કુંજડો કે !” દારૂની ધુનમાં કર્ણશંકર કુન્નનું બોલવું સાંભળી બોલી ઉઠ્યો.

“હા, આ કૃષ્ણલાલના ધરના દુકડા ખાનારો એ કુંજડો ! કવે જીવોને આપણને ધમકાવે છે !” બીજો બોલ્યો.

“અરે એ ધમકાવે એમાં તે શું નવાઇ ? કૃષ્ણલાલમાંજ ક્યાં પાણી બળ્યું છે ? એતો કૃષ્ણલાલજ તેના હુંકારા દુંકારા ખાય, બાકી હું તો તેને ચાર ધપાજ લગાવીને બોલતો બધ કરી દઉં, હજી એ મારા મિનજને નહિ ઓળખતો હોય !” કર્ણશંકર બોલી ઉઠ્યો.

“અરે મિનજના પ્રતજા ! તારો મિનજ મેં જોયો છે. ચાલ, જો તારામાં બોલ્યા પ્રમાણે કરવાની શક્તિ હોય તો થઇ જા ઉભો

સાળા ચોર ! ધરમાં તો હાંસ્લાં કુસ્તી ખેલે છે અને અહિં આવી તાગડધીના સુઝે છે ? ધરમાં આટાના ફાંદા છે ને અહિં આવી પાંચ પૈસાની મહુડી પી ગરીબોને સતાવવાનુંજ છે કે. ?”

“ કુન્ન ! હું તને કહું છું કે ચુપ થા, તું રૂબરૂમાં મારા મિત્રોનું અપમાન કરતો બધે થા. ” કૃષ્ણલાલ લડચડીયાં ખાતો ઉભો થઈ બોલી ઉઠ્યો.

“ કૃષ્ણલાલ ! શું આ તમારા મિત્રો ? નહિ નહિ, એક કુળવાન સાણસના મિત્રો આવા ઉઠાઉગીરો કદાપિ હોઈ શકેજ નહિ. ” કુન્નવિહારી ગર્જી ઉઠ્યો.

“ અરે કુન્ન ! પૈસાદાર માણસ ધારેતો એક ભંગીયાની સાથે પણ મિત્રાઈ કરી શકે. ” કૃષ્ણલાલે શુદ્ધ પ્રમાણે કહ્યું.

“ હા, અને તેથીજ તમે સારા માબાપના પુત્ર થઈ આવા વર્ણુ શંકર નીકળ્યા, કૃષ્ણલાલ યાદ રાખજો કે લક્ષ્મી કાષ્ઠની થઈ નથી અને થવાની પણ નથી. તારાં અવળાં આચરણોથી આખરે તું પસ્તા ઇશ અને અત્યારે તું જો રાજેશ્વર છે તે મૃત્યુ બાદ નરકેશ્વર થઈશ પાપના પુતળા કૃષ્ણલાલ ! ઇશ્વરે તને લક્ષ્મિવાન બનાવ્યો છે તે શું આવાં કુકર્મો કરવાને કે ? પવિત્ર લક્ષ્મિનો સદ્ઉપયોગ કરવાને બદલે ઢાંરમાં ને નાયકાના વિલાસમાં ઉપયોગ કરવો તેજ શું કુળવાનનો ધર્મ છે કે ? કૃષ્ણલાલ ! સાંભળ, આજ હું તને છેલ્લીજવાર સંભળાવી અહિંથી ચાલ્યો જઈ છું. લક્ષ્મિવાન કાનું નામ ! કે જે સદા સર્વદા નિરાભિમાનપણે વર્તી ધર્મથી ચાલે છે, ગરીબ ગરબાને સંતોષે છે; અને દેશના અપજોનો પાળે છે તેજ ખરેખરો શ્રિમંત કહેવાય છે. ”

“ ત્યારે શું હું શ્રિમંત નહિ ? ” કૃષ્ણલાલે પૂછ્યું.

“ નહિ, તું તો એક વિશુદ્ધ વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલો અંગારો છે. કુકર્મી વ્યસનાધિન જુગારી દુષ્ટ કૃષ્ણલાલ તારાં કર્મો એક નીચ માણસના જેવાં છે.”

“ શું હું આ નવા નગરનો ઠાકોર નહિ ? ”

“ નહિ ઠાકોર કોણ કહેવાય ? કેળે પોતાની પ્રજાને સદા સર્વદા સંતોષ આપે ને તેમનું પુત્રવત પાલન કરે પણ તું તો ઠાકોર નહિ પણ પ્રજાના લોહિનો તરફ્યો એક બચકર પિશાચ છે. કૃષ્ણલાલ ? તારામાં જે સારા ગુણ હોત તો પ્રજા તને પ્રજા સમાન માનત.”

“ હું તેમને મારા બાહુ બળથી વશ કરી મને પ્રજા સમાન પૂજવીશ.”

“બસ એજ કે કાંઈ બીજું ? બળના ગર્વમાં છડેલા ! એમ કરવા જતાં તું ક્યાંક તે લોકોના બંડનો દંડ થઈ મરણને શરણ ન આપ એ ખુબ યાદ રાખજો.”

“ એમ અરે કાંઈ હાજર ! ” કૃષ્ણલાલે જીમ મારી.

“ કેમ શું છે ? ” કહેતો સરદાર સાયમત ત્યાં દોડી આવ્યો.

“ આ કુન્જને બાંધી અને તેને અત્યારે પેલી અંધારી દોટડીમાં પૂરી રાખો.” કૃષ્ણલાલે આજ્ઞા આપી

“ હેં શું આ કુન્જવીહારી મહાત્માને ! સત્યવ્રતે પૂછ્યું.

“ હા તેને.”

“ તેમનો શું અપરાધ છે. ? ” પુનઃ સત્યવ્રતે પૂછ્યું.

“ તે પૂછવાનો તને શું આધકાર છે ? કૃષ્ણલાલે ગુરસાથી પૂછ્યું.”

“ મહારાજ ! આ સત્યવ્રત સારું કા ખોટું સારી રીતે સમજી શકે છે અને તેથીજ તે તમારો હુકમ ઉઠાવતાં હાલ અટકે છે. ”

“ અરે ! શું તું મારો નોકર થઈ મારી આજ્ઞાનો ભંગ કરે છે ? શું તું કુન્નવિહારીથી ડરે છે ? ” કૃષ્ણલાલે પૂછ્યું.

“ ના તેમનાથી નહિ પણ અદ્રશ્ય રહેલા પરમાત્માથી હું ડરું છું ” સત્યવ્રતે જવાબ આપ્યો.

કૃષ્ણ:-અરે મુખ ! પરમાત્મા તે વળી કાણ મુઝો છે ?

સત્ય:-તમને ઉત્પન્ન કરનાર ને તમારા પાપની શિક્ષા કરનાર જગત્ જોને પ્રભુ રૂપે માને છે તે.

કૃષ્ણ:-ચાલ હવે તારી લાયકી બંધ કર મારો હુકમ માન નહિ તો હેરાન થઈશ.

સત્ય:-હેરાન થઈશ પણ પાપ કર્મથી છૂટીશ દુષ્ટ કર્મથી આ જન્મમાં પરતંત્રતાનો અવતાર ભોગવવો પડે કે, તો ફરીથી દુષ્ટ કર્મ કરી નીચપણું ભોગવવાને હું ખુશી નથી.

કુન્નવિહારી:-નારે હેરાન ! જોયું ધિક્કાર છે તને અને ધન્યવાદ છે આ તારા સરદારને કે જે સત્ય અસત્યને પણ સારી રીતે ઓળખી શકે છે,

અહા ! પ્રારબ્ધની કળા કઈંક ઓરજ છે આ સત્યવાદી નરને પરતંત્રતાપણું અને આ નોકરના નોકર થવાને લાયક કૃષ્ણલાલ ને ઉચ્ચ દરજ્જો આપ્યો છે.

“ ભાઈ ! કર્ણાશંકર ! તું આ દુષ્ટ સત્યવ્રતને પણ બાંધ. ” કૃષ્ણલાલે ગુસ્સાથી કહ્યું.

“ હા, હું હમણાંજ તેને બાંધી આજ્ઞાનું ભંગ રૂળ આપું છું.

કહી કર્ણાશંકર તેને બાંધવા આવ્યો કે તુર્જન કુન્જવિહારી બોલી ઉઠ્યો, “બસ, એટલેજ રહેજે, મારી સમક્ષ તેને બાંધતાં વિચાર કરજો.”

“અરે જા જા, તારાથી તે શું થાય એમ છે ? ” કર્ણાશંકરે કહ્યું.

“મારાથી શું થાય એમ છે, તો લે જો” કહી કુન્જવિહારીએ આવેશથી તેને ધક્કો મારી દૂર ફેંકી દીધો.

બડામખોર કર્ણાશંકર મરી ગયોરે બાપ, કહી ભય પામી ત્યાંથી નીકળી પોતાના ઘર તરફ નાશી ગયો, વાતને વધી પડેલી જોઇ બીજા મિત્રો તથા કળાવતી પણ પોઆરા ગણી ગયાં. કૃષ્ણલાલ નીસાના જોરથી ઘણોજ ગુસ્સે થઇ ગયો અને બરાડ પામી બોલી ઉઠ્યો, “કુન્જ ! કુન્જ ! વિચાર કર તું આ બધું કેને સંભળાવે છે ? ”

“નવાનગરના પ્રતાપી રાજના કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલાએકક પુત્રને; કે જે અત્યંત દુષ્ટ વ્યસની ને મિત્રની સ્ત્રીનો અભિન્નાષી છે.”

“બસ, હવે થાય છે કુન્જ તારી જીભ ઘણીજ આગળ જાય છે અને તેથી તું મારા ભયંકર ક્રોધનો ભોગ થાય છે.”

“મને તારા લોધની લેશ માત્ર પણ પરવા નથી.”

“એમ. તો લે જો” કહી અત્યંત આવેશથી કૃષ્ણલાલે ટેબલ પર પડેલી પસ્તોલ ઉઠારી અને કુન્જ પર તેનો બહાર કર્યો.

“ઓહ થઇ ચુક્યું” એટલું બોલી કુન્જ પસ્તોલના પ્રહારથી જમીન ઉપર તુટી પડ્યો. માથામાંથી લોહીની ધારા વહેવા લાગી. પાસે ઉભેલો સત્યવ્રત થરથર ધ્રજવા લાગ્યો. રક્તપ્રવાહ જોતાંજ તેના મુખ-

માંથી ચીસ નીકળી ગઈ ને દયાળુ સત્યવ્રત આંખે અંધારા આવવાથી એકાએક બેથુંદ્ર ચર્મ કુન્નવિહારીના દેહ પાસે ઠળી પડ્યો.

હજી કૃષ્ણલાલનો ક્રોધ શાન્ત થયો નહોતો એટલામાં તો પાસેનું બારણું ઉઘાડી સતી સુકન્યા ત્યાં દોડી આવી, અને રક્તનો પ્રવાહ નિકળી એકાએક ખૂમ પાડી ઉઠી કે, ઓહ, શું ખૂન!

“ હા તારા બહાલા આશકનું ખૂન,” કૃષ્ણલાલે કહ્યું.

“ એક પવિત્ર બાળાને ખોદું કલંક ચઢાવનારા સ્વામિ ! તમારી ભૂલ થાય છે ને તેથીજ આ નિર્દોષ અન્યારે સ્વર્ગમાં જાય છે. ” સુકન્યાએ રડતાં રડઃ જ તરફ આગળી કરી કહ્યું.

“ આ કૃષ્ણલાલ સ્ત્રી ચરિત્રથી ઠગાય એવો નથી. સુકન્યા ! હું તને સારી રીતે ઓળખું છું, તું ઉપરથી પવિત્રતા ધારણ કરનારી એક કુલદા છે. ”

“ અરે હાય ! હું આ શું સાંભળું છું એ પૃથ્વીદેવી મને માર્ગ આપો. એ પ્રુણ પાપને તપાસનાર બાનુદેવ તમે સાક્ષિઆપો અને જો હું પવિત્ર હોઉં તો આ કલંકમાંથી મુક્ત કરો, નહિ તો મને બાળાને ભરમ કરો. ” કહી સુકન્યા પછાડ ખાઈ જમીન પર પડી દારૂડીયો કૃષ્ણલાલ દોંગ સમજી ઉશ્ચેરાયો, અને સુકન્યાને જીવથી મારવાના ધરાદે બીજો પિસ્તોલનો ખંઘાર કર્યો. હા, રામ...સ્વામી ...કહી સતી સુકન્યા ધરણી પર ડળી પડી. ત્યાંની જમીન લોહીથી રંગાઈ ગઈ.

અંતે પાપાણુ હૃદયનો પાપી આ કરેલાં ખૂનથી ગભરાયો, તેને રત્નગરના મહારાજાની બીક લાગી તેથી એજ સમયે થોડું ઘણું રહેલું જવાહીર લઈ પલાયન કરી ગયો.

પ્રાતઃકાળ થયો મહેલના નોકરો જાગી ઉઠ્યા. સર્વ વાત જાણી સધળા દિલગીર થયા. નોકરો મહેલમાં જુએ છે તો લોહીથી ભરાયેલાં બાબોચીયાં જોયાં. પણ આશ્ચર્યની વાતતો એ હતી કે ત્યાં ખૂન થયેલાં મુડદાં પડેલાં નહોતાં. એ મુડદાંની તેમજ કૃષ્ણલાલની ધણીજ તપાસ કરી પણ તેમને કંઈ જણાયું નહિ. વાને વેગે વાત ઉડી: પ્રજાજનો હાહાકાર કરતાં કૃષ્ણલાલને ધીક્કારવા લાગ્યાં.

વાયે ઉડતી વાત ઠેઠ રત્નગરમાં મહારાજ ચંદ્રસેખરની પાસે પહોંચી તુર્તજ મહારાજએ નવાનગરનો બંદોબસ્ત કરવાને રાયમલ પ્રધાનને ઘોડેસ્વારો સાથે ત્યાં મોકલ્યો. પ્રધાને નવાનગરમાં આવી સર્વ બાબતની તપાસ કરી, તેમં તેને કૃષ્ણલાલ, તથા તેણે ખૂન કરેલાં મુડદાંનો નવો પત્તો મળ્યો નહીં બાદ પ્રધાને મહારાજની આગ્રાથી નવાનગરમાં રામસીંહ નામક એક વૃદ્ધ સરદારને નિમ્નો અને પોતે પાછો રત્નનગર આંબ્યા.

આ વાતને ધણે સમય વીતી ગયો છે. કૃષ્ણલાલ હુંગરાઓમાં રહી બહારવટુ કરે છે એમ વારંવાર જુમો સંભળાવા લાગી કંઈશાંકર કૃષ્ણલાલ બહારવટુ કરે છે સાંભળી નવાનગરમાંથી નીકળી તેને જઈ મળ્યો બન્ને જણા ધીમે ધીમે માણસોને એકઠાં કરી રત્નનગરની રૈયતને હેરાન કરવા લાયા.

વાંચકો કૃષ્ણલાલ બહારવટીઓ થયો અને લાંબા સમય ઉપવનમાં આવી સરલાને મળ્યો, વગેરે આપણે વાંચી ગયા છીએ હવે આગળ ઉપર શું થાય છે એ જોવાનું છે.

પ્રકરણ ૪ થું.

‘દગાખાજ દુખન’

જવાન કુટુંબ જે સમ બદ્રકાળીનાં દર્શને નીકળ્યું તે સમય સાંજનો હતો શ્રાવણ માસ હોવાથી ઝરમરીઓ વર્ષાદ વરસતો હતો. બદ્રકાળીએ જવાનો માર્ગ બે પર્વતોની હારોમાં થઇને ખાટા ટેકરા-વળેા હતો.

વર્ષાઋતુ હોવાથી ધણેજ રમ્ય દેખાવ નજરે પડતો હતો જ્યાં ત્યાં જોવાથી લીલી હરીયાળી નજરે પડતી હતી.

પ્રધાન રાયમલ આવો અલૌકિક દેખાવ જોતો તેના માણસો સાથે ચાલ્યો જતો હતો. ત્યાં જોઇતા સામાનથી ભરેલું એક ગાડું પાછળ ચાલતું હતું, એક રથમાં સરલા સાથે બીજી બે ત્રણ સ્ત્રીયો પણ બેઠેલી હતી. પ્રધાન રાયમલ તેના મિત્રો સાથે ઘોડેસ્વાર થયેલો હતો. ત્રણ સ્ત્રીયો અને આઠ પુરૂષોનો આ નાનકડો કાફલો ધીમે ધીમે માર્ગ કાપતો ચાલતો હતો. એવી રીતે સર્વ સ્વારી ચાલતી હતી, અને ધીમે ધીમે પાંચેક ગાઉ પણ આવી પહોંચી હતી, એટલામાં સાંજ પૂરી થઇ, જગત પર ધીમે ધીમ અંધકાર વ્યાપવા લાગ્યો. તેમાં વળી વૃક્ષોની ધાડી ઝાડીમાં તો વધારે અંધકાર જણાવા લાગ્યો. આખરે કોઇનું મ્હો પણ જોઇ શકાય નહિ એવો કાળો અંધકાર ચારે દિશાએ છવાઇ ગયો. એવા ભયંકર સમયે રાયમલ

તેનાં માણસો સાથે આગળ મુમાફરી કરતો હતો એવામાંતેને એકા-
એક કંઈક પ્રકાશ જણાયો. લાંબી નજર નાંખી રાયમલે જોયું તો
જણાયું કે હથીઆબંધ માણસો મ્હો ઉપર યુક્તીયો બાધી
હાથમાં સળગતી મસાલો સાથે ચાલ્યા આવે છે. તેમની બયાનક
આકૃત્તિયો જોઈ રાયમલના માણસો ગભરાઈ ગયાં ને એકાએક તેમાંનો
એક જણ તે આવનારાઓને ઓળખી યુમ પાડી બોલી ઉઠ્યો કે:—
અરે! ઓતો બહારવટીયાની ટોળા આવે છે. બહારવટીયાનું નામ
સાંભળી સઘળા સ્તબ્ધ બન્યા ને હવે શું કરવું તેના વિચારમાં પડ્યા
આખર રાયમલે સઘળાઓને શાન્તિ રાખી સાવધ રહેવાનું સુચવ્યું.
જોતજોતામાં તો આવનાર માણસો છેક નજીક આવી પહોંચ્યા અને
કંઈ પણ બોલ્યા ચાલ્યા વિના રાયમલના માણસો ઉપર તુટી પડ્યા
તેમાંના થોડાક સ્ત્રીઓના રથને ઘેરીને ઉભા રહ્યા. બચકર કાપાકાપી
શર થઈ. રાયમલના માણસો લઢતા અને મદદને માટે જુમે। પરજુમે
પાડતા હતા. પણ તેમની મદદે કોણ આવે! કારણ કે એટલામાં
કોઈની વસ્તી કે એકાદ નાનું ગામડું વગેરે કાંઈ હતું નહિ.

બહારવટીયા અને રાયમલના માણસોની સારી રીતે ઝપાઝપી
શર થઈ. મસાલોના પ્રકાશમાં તલવારો ઝબકતી હતા. રાયમલના
બહાદુર માણસો વીસ બળવાન બહારવટીયાઓને હંકાવતા એક પછી
એક ઘાયલ થઈ જમીન પર પડવા લાગ્યા. રાયમલ એક વીર સૈનિ
કતી માફક હજી સુધી લઢતો હતો. ચારેક બહારવટીયા તેની સાથે
યુદ્ધ કરતા હતા ને બાકીના સામાન તથા રથમાં બેઠેલી સરલા
અને તેની સાથેની બે સ્ત્રીઓને ઉપાડી લઈ ચાલતા થયા. તેઓને
ગયેલા જોઈ જે ચાર બહારવટીયા રાયમલની સાથે લઢતા હતા તે

હવે લલ્લુ મુકી દઇ નાસી ગયા. તેમના ગયા પછી રાયમલ્લ ઉતરેલે મહેરે શું શું સામાન લુંટાઈ ગયો તથા ધાયલ્લ થયેલાઓ જીવતા છે કે મરી ગયા છે તેની તપાસ કરવા લાગ્યો. તેને સધળા મરેલા જણાયા. તુર્તજ તેણે એક ગાઢ નિઃશ્વાસ નાખી રથ સામે જોયું, પણ અંદર સરલા વગેરે કોઇ જણાયું નહિ. રાયમલ્લ અપાર શોક કરવા લાગ્યો, તેના શોકમાં શાન્તિ આપનાર ત્યાં કોઇ નહોતું. આખરે મનને જેમ તેમ શાન્ત કરી તે રત્નનગર તરફ પાછો ફર્યો. નગરમાં આવી તેણે મહારાજને સધળી વાર્તા જાહેર કરી. લુટારાઓની શોધમાં ધણા સ્વારો દોડાળ્યા પણ તેઓનો કાંઇએ પત્તો મળ્યો નહિ. સરોજકુમારને તો જાણે દુઃખનું વાદળ તૂટી પડ્યું ના હોય એમ થવા લાગ્યું. તે રાત્રિ દિવસ કલ્પાંત કરવા લાગ્યો, ને તેથી તેનું શરીર પણ બગાડવા લાગ્યું. ધણા દિવસ થવા આવ્યા પણ પુત્રીનો પત્તો લાગ્યો નહિ તેમજ એકની એક લાડકી કન્યાના વિંયોગથી પ્રધાન રાયમલ્લ ગાંડા જેવો બની ગયો. રાજ ચંદ્રશેખર વારે વારે તેને શાન્તિ આપવા લાગ્યો.

સરલાના વિરહથી પથારી વશ થયેલો સરોજ વારંવાર સરલાને યાદ કરી અશ્રુપાત કરવા લાગ્યો. તેને કંઈ પણ ગમતું નહોતું. સર્વત્ર શૂન્યકારમય જાસતું હતું, તે કોઇની સાથે કંઈ પણ વાતચીત કરતો નહિ. તે મહેલના એકાન્ત ભાગમાંજ દિવસો નિર્ગમન કરવા લાગ્યો.

પુત્રની દુર્દશા નિહાળી રાજ ચંદ્રશેખર ધણા દુઃખી થતા હતા. તેમણે સરોજને અનેક પ્રકારે સમજાવવા માંડ્યો તેમજ તેને ખીજ સુંદર કન્યા પરણાવવાનું પણ કહેવામાં આવ્યું. છતાં તેનું મન શાન્ત થયું નહિ. આખરે બહારની હવાથી પુત્રની તબિયતમાં સુધારો થશે

તેમજ બહારના દેખાવોથી સરોજ સરલાને બૂલી જશે એમ વિચારી રાજ ચંદ્રશેખર સરોજને સમજતી સૈનિકાને લઇ ભદ્રકાળીના દર્શને ગયા. માતાજીની ટેકરી ઉપર તંબુઓ ઉભા કરવામાં આવ્યા. સરોજ આવરાની માફક આમતેમ ફરવા લાગ્યો. બાદ બીજે દિવસે વિચારની ધુનમાં ફરતો સરોજકુમાર વિચારમાં ને વિચારમાં ધણે દૂર નીકળી ગયો. રાત્રિ થવા આવી છતાં પાછો નહિ આવવાથી રાજ ચંદ્રશેખરને ચિંતા થવા લાગી. તેની શોધમાં ધણા માણસો તે પહાડી પ્રદેશમાં ફરી આવ્યા પણ અંતે રવડી રવડી પાછા આવ્યા. રાત્રિ પૂરી થઇ પણ સરોજના સમાચાર કાંઈ મળ્યા નહિ, તેથી રાજ ચંદ્રશેખરના હૃદયમાં સખ્ત આત્મક થયો. તે એક નાના બાળકની માફક અપાર કંટાળાં કરી શોક કરવા લાગ્યો.

ત્રીજા દિવસની સાયંકાળનો સમય થયો, પણ પક્ષીઓ તેમના માળા તરફ ઝડપથી જવા લાગ્યાં મહારાજાએ ત્રણ દિવસથી કંઈ પણ ભોજન લીધું નહોતું, તેમજ તેમના નોકરો પણ ભૂખ્યા તરસ્યા શોકમાં ને શોકમાં આમતેમ બેસી રહ્યા હતા. રાજ ચંદ્રશેખર આ સમયે તંબુમાં લમણે હાથ દબને મહાન વિચારમાં બેઠા હતા, તંબુના બારણા પાસે બે સૈનિકો મહારાજાની આગા સંભળવાને ઉભા હતા. ધીમે ધીમે સાયંકાળની સમાપ્તિ થઇ, અને અંધકારમયી રાત્રિ આવી પહોંચી. સર્વ સ્થળે શૂન્યકાર જણાવા લાગ્યું. દૂરનાં જંગલી પ્રાણીઓના કઠોર સ્વર સંભળાવા લાગ્યા, વખતને વીતતાં વાર શું ? છેવટે રાત્રિના અગીઆર વાગ્યા. હજી પણ ચંદ્રશેખર તંબુમાં ચિંતાગ્રસ્ત મુખે બેસી રહ્યા હતા. એવામાં બહાર ઉભેલા બે સૈનિકો બુઝે છે તો ધોર

અંધકારમાં એક માણસ તેમની તરફ ચાલ્યો આવે છે. પહેરેગીરે ધ્યાનપૂર્વક તેને જોવા લાગ્યા, થોડા વખતમાં તો તે આવનાર માણસ છેક તંબુની નજીક આવી પહોંચ્યા, ને તંબુની સામે જોઈ મનમાં બોલ્યો કે:—“રાજ ચંદ્રશેખરનો તંબુ આજ હોવો જોઈએ.” કહી તેણે પાસે ઉભેલા પહેરેગીરને પૂછ્યું, “ભાઈ ! રાંઝજી જાગે છે કે ઉઘે છે ?”

પહેરેગીર:—તારે શું કામ છે ?

માણસ:—મારે અગત્યનું કામ છે.

પહેરેગીર:—તું કાણુ છે, ક્યાંથી આવે છે, ને તારું નામ શું છે ?

માણસ:—હું એક બ્રાહ્મણ છું. રત્નનગરથી આવું છું ને જ્યોતિષોપાધ્યાયના નામથી ઝોળખાઉં છું.

“એમ ! તો ઉભો રહે,” કહી પહેરેગીર તંબુમાં ગયો ને વાંકા વળી નમન કરી બોલ્યો:—“રાજન ! અત્યારે દ્વાર સમિપે કોઈ એક બ્રાહ્મણ આવ્યો છે, ને તે આપને મળવાની આજ્ઞા માગે છે.”

“કાણુ બ્રાહ્મણ ? અને તે વળી અત્યારે ! ?” રાજાએ આશ્ચર્ય પામીને પૂછ્યું.

“હા, રાજન ! તે કંઈક અગત્યના કામે આવ્યો છું એમ જણાવે છે.” પહેરેગીરે કહ્યું.

“ઠીક, જાઓ તેને અંદર લઈ આવો, ને પછી ખીજા સરદારોને પણ અંદર મોકલો.” રાજાએ આજ્ઞા આપી.

“જેવી આજ્ઞા.” કહી પહેરેગીર ચાલતો ગયો, બાદ થોડીવાર બહાર ઉભેલા બ્રાહ્મણ અંદર દાખલ થયો.

પ્રકરણ ૫ મું.

“લીલા મંડળ”

મધ્યરાત્રિનો સમય થયો છે. આકાશ વાદળાંથી ઠંકાઈ ગયું છે. ચંદ્રેવ ધડીકમાં વાદળાંઓમાં છૂપાય છે ને ધડીકમાં વાદળ બેઠીને બહાર નીકળે છે. પવન સુસવાટામંથ વાય છે, ને તેના સપાટાથી ઝાડનાં ડાળાં અરસપરસ અથડાઈ અવાજ ઉત્પન્ન કરે છે. આવા જાનકર વખતે આ વિકટ વનમાં થઈને એક દેવાંગના સમાન સુંદર સુંદરી આસપાસ નજર નાખતી ચાલી જાય છે. તેણે ધોળું વસ્ત્ર શરીરપર પહેરેલું છે. માથાના વાળ છૂટા થઈ પીઠ ઉપર પથરાઈ ગયા છે. તેના કપાળમાં કંકુની આડ શોભી રહી છે, આવી બાવિ-સેક વર્ષના વયની અનંત રૂપવતી રમણી ચાલતાં ચાલતાં મુખથી વારે વારે નિઃશ્વાસ નાંખતી અને માર્ગ કાપતી એક મોટા આમ્રવૃક્ષ નીચે આવી એકવાર આસપાસ નજર નાખી મુખથી હા રામ, કહી નીચે ખેડી. તેની આંખોમાંથી આંસુ વહેતાં હતાં. આંખોનાં આંસુને લ્હોછ થોડીવાર શાન્ત રહી તે લમણે હાથ ટેકતી બોલી, હા, આ કેવી બચકારક કાળી રાત્રિ ! આ સમયે અહિં આવતાં બલભલા વીર પુરૂષો પણ બચથી કંપી જાય, ત્યારે મારે તો શું

મળું ! ખરેખર આ નિષ્કુર સંસારના દુઃખી અત્યાચારેજ હું ખીકણુ
અત્યારે હિંમતવાન બની ઘણા સમયથી આ વિકટ વગડામાં ભટકું
છું. હા, હમેશાં મરણ માગું છું પણ દુષ્ટ મૃત્યુ મારાથી દૂર નાશ્વરું
જણાય છે. રસ્તે જતા કાળા નાગને પકડી મરવા છઠ્ઠું છું, પણ
નાગ મને તેમનું મૃત્યુ ધારી આડા અવળા નાશી જાય છે. પ્રભો !
પ્રભો ! શું મારે આવી રીતે જંગલમાં ભટકીનેજ જીવવાનું કર્મ મ
લખ્યું હશે ? પ્રભો ! હજી આ હૃદયમાં સંસાર ચક્રનાં મૂળ ઉડાં ઉત-
રેલાં છે, તેને પ્રથમ નિર્મૂળ કરા; અને આ અનાથ બાળાને તમારા
શરણમાં લ્યો. અરેરે ! આ અંધારી રાત્રિએ સર્વ જણાં નિદ્રાને ખોળે
પડ્યા હશે, ત્યારે આ અભાગિની આ ભયંકર જંગલમાં આંબાના
વૃક્ષ નીચે બેસી દુઃખના નિસાસા નાખે છે. અરે ! દુઃખદ્ સ્થાનમાંથી
મા'રો ઉદ્ધાર કરી મને બચાવનાર દયાળુ દિલના મારા ધર્મ બંધુએ !
પણ ક્યાં ગયા હશે ? પ્રભો ! સૃષ્ટિના કબ્યાણુ કર્તા દેવ ! તેઓ જ્યાં
હોય ત્યાં સુખમાં રહેજો. આમ બોલતી તે બાળા થોડીવાર શાન્ત
રહી, પણ પુનઃ કંઈક યાદ આવતાં બોલી, ખરેખર ! આ સંસારને
ભવસાગર કહ્યો છે તે સત્યજ છે. એમાંથી પ્રભુ કૃપાએ સુખ રૂપે તરી
પાર પામનાર વીરલાજ હોય છે. આમ બોલતી તે રમણી આકાશ
સામે જોઈ મધુર પણ- દુઃખી દીલે ગાવા લાગી.

સંસાર રણને જીતનારા,

સંત વીરલા જગતા...

એ...કાળને પાછળ હઠાવી,

ભક્તિ પંથે લાગતા.

સંસાર.

x   x   x   x   x

આ ભારત ભૂમિ, માંહે જન્મી,
ભજન સંગે ભાગતા;
આનંદ માંહે ઉચરતા,
ઐ...શબ્દ ગગને ગાજતા...સંસાર.

પ્રભુના ભજનમાં લીજ રહેનાર ભક્તજનના સુખને ધન્ય છે.
દયાળુ દેવ ! મારું પણ ખ્યાન હમેશાં તમારા પ્રત્યે રહો, અને...

“અસ્તુ ! તારી વાસના પ્રમાણેજ તારી કામના પૂર્ણ થાવ.
દુઃખી અખળા ! પ્રભુ તારી અરજ સ્વિકારશે, અને તેજ તને તેમના
શરણમાં રાખશે.” ગયખી અવાજથી કાષ્ટ બોલી ઉઠ્યું.

“હે ! આ કોનો અવાજ ?” બય પામી તે રમણી આસપાસ
જોવા લાગી.

“તારું કર્ણાજનક કંપાંત સાંભળી હું તારી દયા લાવનાર છું.”
પુનઃ અવાજ થયો. ફરીથી આવો અવાજ સાંભળી તે દુઃખી અખળા
હાથ જોડી કહેવા લાગી.

“આ દુઃખીની જો દયા આવતી હોય તો પ્રત્યક્ષ યઈ દર્શન
આપો ને કહો કે આપ દયાળુ કાણુ છો ?”

“પુત્રી ! શાન્ત થા, ડરીશ નહિ. હું આ વનમાં નિવાસ કરનાર
એક યક્ષ છું.” યક્ષ પાસે આવી કહ્યું.

“દેવ ! આપને મારા પ્રણામ છે, અને હવે કહો કે મારા
ભાગ્યમાં હજી ક્યાં સુધી આમ ભટકવાનું લખાએલું છે ?”

“પુત્રી ! સુખ અને દુઃખ કર્મના સંસ્કારે કરીને આવે

છે માટે હમેશાં ધિરજ ધરી રહેવાથી આખરે સાફ થાય છે. તારા દુખથી ભરેલાં વાક્યોથી મને તારી દયા આવે છે. સદા સર્વદા ધન્યરને યાદ કરજે કે જેથી તારા ઉપર ફરી વળેલાં દુઃખી વાદળો થોડા સમયમાં વીખરાઈ જશે. પુત્રી ! લે હું આ એક નાની લાકડી તને આપું છું તે તારા શત્રુઓથી તેમજ બૂત પ્રેતોથી તારું રક્ષણ કરશે. આ દેવતાઈ લાકડી તારા શત્રુઓના સામે ફક્ત ઉંચી કરવાથીજ તારા દુઃખનોને ત્યાંને ત્યાંજ જડવત ખની જશે તેમજ તારી ધારેલી ધારણ્યો પશુ આ લાકડીથીજ પાર પડશે.”

“ યક્ષરાજ આપનો મારી ઉપર અત્યંત ઉપકાર થયો. ”
કહી તે રમણીએ યક્ષની પાસેથી લાકડી લેઈ તેને પ્રણામ કર્યા

પુનઃ યક્ષ કહેવા લાગ્યો “ પુત્રી ! હવે તું અહીંથી ચાલી જ, કારણ કે જે આ યક્ષનીએ તું બેઠી છે, તે આંખાનું ઝાડ તેને દેખાવમાં જો કે સુંદર જણાય છે પણ તે સુંદર નથી તે માણસના લોહીનું તરશું છે બહેન ! જ્યારે પાછલી રાત થશે ત્યારે આ ઝાડ ધીમે ધીમે નીચે ઉતરતું જશે, ને તે સમયે તેના પ્રત્યેક પાંદડા લાંબાં ભોંકાઈ જશે. બહેન તેજ કારણથી હું નિર્દોષ માણસના પ્રાણ બચાવવા અહિં નિવાસ કરું છું માટે તું એક પળનો પણ હવે વિશંખ કર્યા વિના ચાલી જ હવે હું જઈ છું. ” કહી તે યક્ષ એક અમી ભરી દ્રષ્ટિ તેના તરફ નાખી અદ્રશ્ય થઈ ગયો.

યક્ષના ગયા પછી તેને આપેલી લાકડી લઈ તે દુઃખી અબળા તરત ત્યાંથી ઉભી થઈ અને ઝડપથી પગ ઉપાડતી ખાડા ટેકરા

ચઢતી ઉતરતી આગળ જવા લાગી આખરે ધણે દુર જતાં તે એકા-
એક અટકીને ઉભી રહી. કારણકે તેનાં કાને કાષ્ઠ મેલવું હોય
એમ અવાજ સંભળાયો. બાદ થોડીવારે અવાજના આધારે જીભી
રહેલી અંગળા આગળ ચાલવા લાગી એવી રીતે ચાલતી તે એક
ભાગેલા ખંડેર આગળ આવી પહોંચી, અને જુએ છે તો ત્યાં આગળ
સોએક બીલ લોકાનું ટોળું બેઠેલું હતું. બીલ લોકાનું ટોળું જે સ્થળે
બેઠું હતું તે એક ભાગેલું ખંડેર હતું ને તે ખંડેરમાં ભાંગી ટુટી એક
માતાની મૂર્તિ આવેલી હતી. માતાની મૂર્તિ કાળીના નામથી ઓળખાતી
હતી આ સમયે કાળી દેવીની સમક્ષ તે બીલ લોકાએ કુંડમાં અગ્ની
સળગાવ્યો હતો કુંડની પાસે દેવીને ભોગ આપવાને એક બકરો
બાધેલો હતો તેના કપાળમાં કંકુનો ચાંદલો ક્યો હતો ગળામાં કરે-
શ્યાના લાલ રંગના પુષ્પોની માળા પહેરાવેલી હતી. રાત્રિના સમયે
આવો દેખાવ જોઈ તે રમણી આગળ નહીં વધતાં ત્યાંજ ઉભી રહી
અને હવે આ એકઠાં ચયલા લોકા શું કરે છે એ ધ્યાનપુર્વક જોવા
લાગી થોડીવારે બીલ લોકા અગ્નીકુંડમાં કંઈક હોમવા લાગ્યા
પછી દરેક જણે લાંબા થઈ માતાને પ્રણામ કર્યા પ્રણામ વચ્ચેનું
કામ થઈ રહ્યા પછી એક બીલ ઉભો થયો ને ત્યાં પડેલા શીશામાંથી
પ્યાલાં ભરી દરેકને દારૂનો પ્યાલો પીવરાવા લાગ્યો.

પ્યાલો પીતાં દરેક જણુ દેવીનો જય એમ ઉચ્ચાર કરતા
હતા સર્વ મદિરા પી મસ્ત થઈ દેવીની ગર્જના પોકારવા લાગ્યા
તેમના પહાડી અવાજથી ક્ષાંત જંગલ ગાજી ઉઠ્યું નિદ્રાવશ થયેલાં
વનચરો ભયભીત થઈ દોડવા લાગ્યા. બાદ ધીમે ધીમે સર્વ ક્ષાન્ત

થયા. તે પછી એક બીલ ઉભો થયો ને સળગતા કુંડની નજીક જઈ મુખથી કંઈક બરમટી કુમ્ભરમાંથી લાંબો છરો બહાર કાઢી ત્યાં બાંધી રાખેલા બકરાની પાસે ગયો. આવો દેખાવ નિહાળી દૂર ઉભી રહેલી રમણીનું હૃદય દયાથી કંપવા લાગ્યું, એટલામાં તો ને ગરીબ પશુનો ભોગ આપવાને તૈયાર થએલા બીલે છરાવાળો હાથ ઉંચો કર્યો કે તુર્તજ ઉભી રહેલી રમણી હિંમતથી ત્યાં દોડી આવી, ને તેમના ટોળાની વચ્ચે આવીને ઉભી રહી. બીલ લોકો કંઈ પણ બોલેતેપહેલાં તો તેણે હાથમાંની લાકડીઉંચી કરી ભોગ આપનાર બીલનેકહ્યું:સખર

બસ આટલોજ શબ્દ પૂરતો હતો. ભોગ આપનાર બીલનો ઉંચો થયેલો હાથ ત્યાં ને ત્યાંજ સજ્જડ ચોટી ગયો. તેના ચોટી ગયેલા હાથમાં અપાર વેદનાં થવા લાગી. તેથી તે બીલ ખૂંચેખૂંચ ખાડવા મંડ્યો સમજા બીલ આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા ને એક બીજાના કાનમાં કહેવા લાગ્યા કે અસ્યો ! આતો માતાજી આપવાં.

હા, બચા ? એમજ હમનય સે. એમ કહી સમજા બીલ લાંબા થઈ તે રમણીને પગે લાગવા મંડ્યા. બાદ છેવટે એક ધરડો બીલ ઉભો થઈ હાથ નેડી કહેવા લાગ્યો કે ખેમા ! મારી માવડી ખેમા કરો. બાળે આ તમારાં સોઠરાં પર ગણી કરપા કરી હોય એમ લાગસે. મા ? અમે આ બકરાનો ભોગ આપતા હતા. એવામાંજ આપે કરપા કરી દરહન દીધાં બણી ખમ્મા માનેં મા ! ત્યો હવે આ બકરાનો ભોગ.

“ અરે કાકા ! આ મારા હાથે દખ થાયસે, મારો જીવ જાયસે, એ...માવડીને કહીને સોડાશો. ” અહર ચોટી ગયેલા હાથવાળો

બીલ જુમ પાડી બોલી હડયો.

“ હે ! એભા કાણુ ખેમલા ! તારો હાથ ત્યો હજદ થયો
સે ! ઉભેરે ભા ! હું માતાજીને કેઈ ” કહી તે ઝરડો બીલ વળી પાછો
હાથ જોડી પગે લાગી કહેવા લાગ્યો “ મા ! એભા મારા ખેમલાની
પર મેર કરો તે મણો દખ્ત થાયસે મા ! તેનો કાંઈ મનો તો નથી
થયો ના ? ”

“ હા તેણે બલોજ ભારે અપરાધ કર્યો છે. પેલા મરીબ નિર્દોષ
બકરાને દુઃખ આપવા જતાં તે પોતે પીડાય છે. અને તમે લોકો
કેમ સમજતા નથી કે દેવી આવા ભોગથી પ્રસન્ન નથી ? અરે
શું તે રંક પશુમાં જીવ નથી ? મતારી પર કોઈ છરાનો ગા કરેતો
શું તમને રૂખ નહિ થાય ? જેવું તમને દુઃખ થાય તેવુંજ તેને પણ
દુઃખ થાય. માટે હવે આવા ભોગ આપવાનું બંધ કરો તમને આવા
ભોગ આપવાનું કાણે કહ્યું છે ? ”

“ ખેમા, મા ખેમા કરો. અમે નોતા જાણુતા કે આમ કરવાથી
તમે કોપહો. મા ! અમને તો અમારા ભરામણુ જોરે ચીકું હતું કે
ભોગ દેવાથી પરહન થાયસે. મા, અમારી પર ખેમા કરો. ”
સંધળું બીલમંડળ ધ્રજવા લાગ્યું. તેમની સ્થિતિની કલ્પના, કરી તે
રમણી બોલી “ શાન્ત થાઓ, હું તમને દુખ દમજ નહિ પણ
આટલું યાદ રાખજો કે દારૂ ને આવા રંક પ્રાણીઓના બળીદાનથી
માતાજી સંતુષ્ટ થવાને બદલે કોમાયમાન થાય છે તેથી બળીદાન
દેખારા આખરે દુઃખી થાય છે ને નિર્વજ મરે છે. આજે તમે
સર્વ જણા મારી આમળ પ્રતિજ્ઞા કરો કે હવેથી અમે કોઈ પણ

વખતે આવું દુષ્ટ કામ નહિ કરીએ. જુઓ, હવે હું પેલા દુખી યતા તમારા ખેમલાને છોડાવી અહિં બોલાવું છું” કહી તેણે જીમ મારી ખેમા આમ આવે.’

‘ એ...આમવો મા ’ કહી હસતો હસતો ખેમલો ત્યાં દોડી આવી ચરણમાં પડ્યો-સધળાએ જય મર્જના કરી. ખાદ દરેક જણે પ્રતિજ્ઞા કરી; અને હવે માતાજીની શું ઇચ્છા છે તે સાંભળવાને સધળા હાથ જાડીને ઉભા રહ્યા. ખાદ થોડીવારે તે રમણી બીલ લોકાંના સામે જોઈ કહેવા લાગી, “ મારા બલા લોકા ! તમારી પ્રતિજ્ઞાથી આજ ઘણીજ પ્રસન્ન થઈ છું ને તેથી હું અત્યારથી આ સ્વરૂપે હું તમારી પાસે રહેવા ઇચ્છું છું.”

“ ઓ મા ” આતે તમે હું બોમલાં આ હેમકા પરમણીજ કરપા કરી મા. અમે તમારી જીવ હાટે રહેવા કરીશું મા ! ”

“ ઠીક તો ચાલો ” કહી તે ખાળાએ માતાજીની જય બોલાવી સધળા બીલ મંડળે મહાન પોકારથી જય ગર્જનાને વધાવી લીધી. ત્યાર પછી સર્વ મંડળ ત્યાંથી જવાને ઉભુ થયું, પણ એટલામાં કોઈક કદચ્છાજનક સ્વરે ગાતું ગાતું આવતું હોય એમ જણાયું.

સધળા બીલ લોકાને ઉભા રહેવાની ઇસારતે કરી તે રમણી ખ્યાનપૂર્વક આવનારના ગાનના સ્વરને સાંભળવા લાગી. જેમજેમ તે આવનાર નજીક આવતું હતું તેમ તેમ તેનું કદચ્છાજનક ગાન સ્પષ્ટ સંભળાવા લાગ્યું. ઉભી રહેલી રમણી આખ્યો ખેચો જોવાલાગી તો તે ગાનાર એક અખળા જણાઈ. મધુર સ્વરે ગાતી અખળા વયમાં નિશ્વાસ મૂકતી હતી. તેનું કદચ્છાજનક ગાન પવનમાં મિશ્રિત થઈ

ચારે ખાંભુએ મંડળાતું હતું એટલામાં તો ચાલી આવતી અમળાને
રસ્તા વચ્ચે પડેલા એક પંથરની ઠોકર વાગી. હા વિભો કહી તે
અમળા નીચે ખેસી મઠ ઠોકર વાઘવાની કળને શાન્ત થતાં પુનઃ તે
ખાળા આંખોમાંથી અશ્રુ વહેવરાવતી ગાવા લાગી,

રડી રડી આંસુડાં ખૂટયાં સદાયે છે છતાં રોવું !
નસીએ આ સખાવેલું હૃદયને છે રીખાવાનું !
હોયે આનન્દના તારા ખરી જતાં વહે ધારા,
ધરી આકાશમાં આશ્વા હૃદયને છે રીખાવાનું,
દિલે બંધાય કિલ્લા કંઈ દિવાલો તુટતી તેની;
જતાં હોડી મોડી આશ્વા રદ્યને છે રીખાવાનું
અહો જે બાસતું પાસે નહી મુગતુશિલુપ્ત તે છે
જતાં પાસે ફૂં નહાસે ! એરેરે છે રીખાવાનું.

ગુ. ગ.

હા રીખાવાનું અને મારવાનું કહી તે અમળા દુઃખના શબ્દ
દર્દીથી એકાએક બેશુદ્ધ થઈ પડી, તેના પડવાના અવાજથી બીલ લોકો
તથા તેમની દેવી થઈ રહેલી રમણી ચમકી, અને તે તુર્તજ ઉભેલી
તથા લોકોને ત્યાંજ રહેવાનું કહી એકને સાથે લઈ બેશુદ્ધ ખાળાની
પાસે દોડી ગઈ.

વાંચકો ! બીલ મંડળમાં રહેલી રમણીને હવે આપણે બીલ
દેવીના નામથીજ ઓળખીશું.

બેશુદ્ધ પડેલી ખાળા સોળ સત્તરવર્ષના આશ્વરાની સ્વરૂપવતી
સુંદરી હતી, તેનું મુખ ગૌર ને કાન્તિવાન બાસતું હતું. બીલદેવી

તેની નજીક જઈ તે બેશુદ્ધ બાળાનું માથું ખોળામાં લઈ તેને સાવધ કરવાના ધરાદે પહેરેલા વસ્ત્રના છેડાથી પવન નાખવા લાગી એટલામાં તો એક બીજા જંગલમાં દોડ્યો ને થોડીવારમાં કંઈક વનસ્પતીનાં પાંદડાં લઈ આવ્યો. પાંદડાંને મસળી તેના રસનાં બેજ ટીપા તે બેશુદ્ધ બાળાની આંખમાં નીચોવતાં તે તરતજ સાવધ થઈ. સાવધ થતાં તેણે પોતાની પાસે કાઢીને બેઠેલું બેતાજ બચને એક કારમી ચીસ પાડી.

તેને બચથી આકુળ બનીલી જોઈ બીલદેવી કહેવા લાગી:-બહેન, બહીશ નહિં હાં.

“ હું ક્યાં છું ? ”

“ અમારા આશ્રયમાં. ”

“ તમે કાણ છો ? ”

“ તને જ્ઞાન્તી આપનાર તારું કલ્યાણ ધંધળનાર;

“ આ અનાથની ઉપર આપનો અનહદ ઉપકાર થયો. કહી તે બીલદેવીના અરણ્યમાં પડી તેને સ્વહસ્તે ઉભી કરતાં બીલદેવીએ પૂછ્યું, બહેન તારું નામ ?

“ મારું નામ કૌમુદિની.

“ એમ વારું કૌમુદિની તારી હકીકત મને જણાવીશ.

“ હા મારો ઉદ્ધાર કરનાર દેવોને મારું વૃતાંત નહિ જણાવું તો હું કાને જણાવીશ ? દેરી હું એક અનાથિની છું સુરમામના વૃદ્ધ કાકાર મારા પિતા થાય. મને બાલ્યકાળમાંજ માતાપિતાએ લમથી જોડી દીધી હતી પાંચ વર્ષની ઉંમરણીજ હું સાસરે વસવા લાગી

મારી આઠ વર્ષની ઉંમર થતાં મારાં માત પિતા દેવલોક પામ્યાં. હું માખાપ વિનાની થઇ. મારે બાપ નહિ હોવાથી અમારાં મામ પિત્રાધ્યે પચાવી પડ્યા. મારાં સાસુ સસરા મારી પર ધણોજ સ્નેહ રાખતાં હતાં. સસરાનું નામ વિજયરાજ હતું, અને મારા સ્વામિનું નામ જ્ઞાનચંદ્ર હતું. મારી દશ વર્ષની ઉંમરે મારા સસરા મારા સ્વામિને લઈ યાત્રાએ નીકળ્યા. દૈવશક્તિ માર્ગમાં ધુંટારાઓએ તેમને ધુંટી મારી નાખ્યા. મારા સ્વામિની તે વખતે તેર વર્ષની વય હતી, તેમનું શું થયું તેની કાંઈ પણ ખબર પડી નહિ. માઠા સમાચાર અમને મળતાં અમે ધાણુંજ કપાંત કરવા લાગ્યાં. મારાં સાસુએ તો અન્ન પાણીનો પણ લાગ કરી દીધો. આથી તે પણ આખર આ અજાગિનીને નિરાધાર દશામાં મૂકી મરણને શરણ થયાં. હું ધણી ગભરાઇ ગઇ. બહેન ! ત્યાર પછી મારી ઉપર દુઃખનાં ઝાડ ઉગવામાં કાંઈ પણ બાકી રહી નથી. મારાં દુઃખ અત્યારે કહેવા બેસું તો પાર આવે તેમ નથી. એવી રીતે દુઃખમાં ને દુઃખમાં મહેં ધણો સમય પીતાડ્યો. બાદ આજથી થોડા દિવસ પર મને સમાચાર મળ્યા છે કે:-મારો સ્વામિ હાલ જીવતો છે અને તે બહારવટીયાના સરદાર કૃષ્ણલાલનો સેનાપતિ થઇને રહ્યો છે, આ.....”

“ શું ! કૃષ્ણલાલ બહારવટીયો ? ” વચમાં બીલદેવીએ ઉશ્કેરાઇને પ્રશ્ન કર્યો.

“ હા. દેવી ! તે કૃષ્ણલાલ બહારવટીયો ફૂર ખૂનીને બચાંકર કત્યોનો કરનાર છે. મારા સ્વામિના સમાચાર મળતાંજ હું તરત ધર-માંથી બહાર નીકળી પડી. દેવી ! ત્રણ મહિનાથી હું આમેમામ ફરતી

આ જંગલમાં આવી ચઢી છું, અને તે દુષ્ટ બહારવટીયાના સ્થાનને
ખોળું છું, પણ હજી સૂધી મ'ને તેના ઠેકાણાનો પત્તો મળ્યો નથી.
દેવી ! આ અનાથિની હવે તમારા શરણમાં છે. ” કઠી કૌમુદિનીએ
બીલદેવીના ખોળામાં માથું નાખી દીધું. બીલદેવી તેને વાસે હાથ ફેરવી
કહેવા લાગી.

“ કૌમુદિની ! નિર્ભય રહે. હું તે કૃષ્ણલાલને અને તેના રહેઠા-
ણાને સારી રીતે જાણું છું. જો તારો સ્વામિ તે પાપાત્માનો મદદગાર
હશે, તો મને તે પ્રકારે હું તેને નીતિને પંથે ચઢાવી તારે સ્વામિન
કરીશ. ”

“ જય, જય, મહાદેવીનો જય. ” બીલ મંડળ મજા ઉઠ્યું.

બાદ બીલદેવી કૌમુદિનીને લઈ બીલ મંડળ સાથે તેમના મુકા-
મમાં આવી. મુકામે આવી કૌમુદિનીને વિશ્રાન્તિ લેવાનું સૂચવી
બીલદેવી ચાર બીલને લઈ જંગલમાં ક્યાં ચાલી ગઈ.

પ્રકરણ ૬ કું.

સરોજ સપડાયે.

શુન્યકાર સધળા મદનમાં,
 x x x ભણુકાર થાયે ભય ભયો,
 રમશ્યાન બહાલું, સુંદરી વણુ-
 x x x ભવન વસતું ના ગમે.
 વિરહાનળેથી તપિત તનડા-
 x x x ની અગન જુઝાવવા.
 પ્રેમ પાપના આસ્વાદ વણુ,
 x x x સુખ એન સધળાં ના ગમે.

કારરવાળા.

ઉપર પ્રમાણે બોલતો સરોજકુમાર ફરતો ફરતો બદ્રકાળીના
 સ્થાનકે આવી હિમો રજો. શુદ્ધ હૃદયથી માતાને નમન કરી સરોજ
 કંઈક કહે બોલવા લાગ્યો, “ માતા બદ્રકાળી ! તમે દયાળુ કહે-
 વાઓ છો. તમને આરાધનાર ભક્તનાં સધળાં સંકેટો તમે દૂર
 કરો છો. માટે કૃપા કરી આ તમારા આળકને કહો કે—તમારા
 દર્શનની લાલસાથી આવેલી સરલા નામે એક આશ્ચાબરી બામિનીનું
 શું થયું ? બોલો ! દેવી ! જણાવો કે તે મારી સ્નેહભૂતિનું શું થયું ? ”

સરોજ બહુવાર સુધી દેવીની મૂર્તિના સામે જોઈ રહ્યો પણ તેને કોણ જવાબ દે ? આથી છેવટે કંટાળી સરોજ પાછો વળ્યો તો તેની નજર દેવીના કુંડ ઉપર પડી. કુંડ નજીક લોહીના છાંટા પડેલા હતા. સરોજ કપ્પો સરલાના અગિદાનની શંકા થઈ તે ખૂબ પાડી ઊઠ્યો. કે “ અરે ! શું મારી સરલાનું અગિદાન તો નહિ આપવામાં આવ્યું હોય ? ના, ના, દેવી એવી નિર્દય ન હોય કે તે એક કુમારિકાનું અગિદાન ગ્રહણ કરે. ત્યારે મારી સરલાનું શું થયું હશે ? ” આમ મનમાં બોલતો સરોજ દેવીના ચોગાનમાં નીચે બેઠો. માથું નીચું રાખી સરોજ થોડીવાર સુધી શાન્ત રહેતો બેસી રહ્યો. એવામાં એકાએક પવનનો વટોળીયો ચઢ્યો, તેમાં એક કામળની કાપલીઉડતી ઉડતી ત્યાં આવી. અચાનક સરોજની નજર એ કામળના કટકા પર પડી. તે તત્કાળ તેને ઉપાડી લઈ જોવા લાગ્યો, અંદર સરલાના અક્ષર જણાયા, આથી સરોજ વાંચવા લાગ્યો તેમાં ઝીણા અક્ષરે લખેલું હતું કે, “ વહાલા ! તમે મારી શોધમાં ભ્રમકાળોએ આવશો એમ ધારી લખું છું કે માતાજીના દર્શને જતાં અમે હુંટરાઓના ભોગ થયાં છીએ. હુંટરાઓ ખીજ કાઈ નહિ પણ કૃષ્ણલાલનાજ માણસો હતા. અમારા માણસોને ધાવણ કરી દુષ્ટ કૃષ્ણલાલ મનેઉપાડી ગયો છે. વહાલા ! તમારી સરલા સંકટમાં સપડાઈ છે, તેને ત્રિશ્ન-જરનાથ મિવાય હવે કોઈનો આધાર નથી. વહાલા ! શોક કરશો નહિ મધ ગુજરી ભુલી જાશે.

લી.

તમારા ચરણકમળની સેવા ઇચ્છનારી
સરલા.

ચિદ્ધિ વાંચતાંજ સરોજ એક નાના બાળકથી માફક રડી પડ્યો
 ચિદ્ધિમાં લખેલા શબ્દો ઉતાવળથી લખેલા હતા, તેથી સરોજે ફરીથી
 તેને ગોઠવીને વાંચ્યા. કૃષ્ણલાલ પર અપાર ક્રોધ ચઢ્યો ક્રોધના
 આવેશથી તે એકદમ ઉભો થઈ ભુમ પાડી ઉઠ્યો, " કૃષ્ણલાલ !
 ઓ કાળા કર્મના કરનાર, કાળાનાગ ! તું આવો દુષ્ટ હોઇશ એવો
 મને સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ નહોતો. સિંહના શીકારને લાખ જનાર શંખાલ
 હવે આ વનરાજથી સાવધ રહેજે, આજથી આ સરોજ તારા મર-
 જીની ખોળમાંજ હમેશાં ફરશે અને તારો તેમજ તારા મંડળનો
 અદ્ય સમયમાંજ નાશ કરશે. નિર્દોષ જનોના લોહીના તરસ્યા કૃષ્ણ-
 લાલ ! હવે સમજજે કે તારો વિનાશકાળ પાસેં આવ્યો છે " આમ
 બોલતા બોલતા સરોજનું મુખ લાલચોળ થઈ ગયું. તેનો હાથ વાર-
 વાર કમરે ખોસેલી કટાર તરફ વળવા લાગ્યો, આખરે જેમ તેમ
 ક્રોધને શાન્ત કરી સરોજ કાગળનીચિદ્ધિને ગળવામા મુકી પુનઃ મન
 સાથે બોલવા લાગ્યો, " હા, સરલા ! દુષ્ટના પંજમાં સપડાએલી, ગાય
 જેવી બાળા ! તું તે તે દુષ્ટ કસામનો ભોગ થઈ પડી; સરલા, વાલી સરલા
 કહે કે હું તારો ઉદ્ધાર હવે કેવી રીતે કરી શકું ! અરેરે ! પિતાજીની
 પાસેથી નીકળ્યાંને આજે ત્રીજો દિવસ થયો છે, પિતાજી પણ મારા
 માટે ધુરતા હશે બાપુ ! બહાલા બાપુ, આ તમારા અપરાધી બાળકને
 ક્ષમા કરજો. હું તમારી સેવા કરવાને બદલે તમને દુખકારક નીવડ્યો
 છું. હા પવિત્ર સરલાના વિયોગે હું બાન બુદ્ધ્યો છું ને તેને માટે
 અપાર સંકટો સહન કરતો આ વિકટ વગડામાં બટકું છું સરલા
 પ્રિય સરલા ! તારા વિના હવે મને મુદ્દલે એન પડતાર નથી
 મૃગાક્ષી સરલા ! તારૂં દયામણું મુખ મારી નજરે તરી આવે છે આ

આખો અત્યારે તને અહિં ઉમેલી જુવે છે. આ સરોજનું શરીર તને સ્પર્શ કરવાને તલસે છે, પણ બાનમાં આવતાં તારું મુખ મારાથી અસ્પર્શ થતું હોય એમ જણાય છે. સરલા, સરલા ! તારા વિના મારી શું દશા છે તે તો જો !” કહી સરોજ એક બાદ નિઃશ્વાસ નાંખી હંચે જોષ બોલવા લાગ્યો,

“ વગર તું હાર હૈયાના, બધો સંસાર ખારો છે,
મગર દિલદાર ત્હારી તો મઝાનો ખ્હાર ન્યારો છે.
અમારા દર્દની દહેજત, શું જણે કાંઈ બે દર્દી ?
ધવાયો જે પુરો તેને, દરદનો ખાર ન્યારો છે.
જમે નહિ ખાન પાનો કંઈ, જમે કાંઈ ખાન તાનો નહિ,
મિઠી થી વેદના ભારે. અજબ વહેવાર તારો છે.

x

x

x

x

વગર હું કાંઈ ભાવે નહિ, મને તું એમ કહેતીતી,
વિયોએ ત્હેં જીવાયે નહિ, મને તું એમ કહેતીતી;
તણું નહિ જીવ જતાં હું, રૂડી વેલી થી રહું વળગી,
મધ ક્યાં પ્રેમની પ્યાલી, મને જે એમ કહેતીતી.

દેરાશરી.

સરલા ! મોહિની સરલા ! તું ક્યાં મધ ! સરોજ નિચારમાં પડ્યો. બોડીવારે વિચારનો નિર્ણય કરી બોલી ઉઠ્યો, “અસહવેઆ દેહ સરલાની સૌધમાં આવી પડતાં અનહદ મંકટો સહન કરશે. જુએ તરસે રીબાશે, દુસ્મનોના દમાથી કદાચ સપડાશે, તો પણ આ સરોજ ના હિંમત ઘણું કદાપિ પાછો નહિ ફરશે. હું હુજ દુસ્મનોની

શોધમાં ફરીશ, જંગલ, પ્હાડો ખોળીશ, અને આખરે તેમને પકડી તેમના ત્રાસથી નિર્દોષ જનોનું રક્ષણ કરીશ. યશ આપવો હવે મી હરીના હાથમાં છે હું લાગ્યને આધિન થઈ પુરૂષાર્થ કરીશ. પછી તો જેવી ઇશ્વરેચ્છા. ચાલ જીવ ! મધ્યાન્હકાળ થયો છે, આ દેવીના મંદિરમાં નિદ્રા લઈ જાણું; ને નમતો પહોર થતાં પછે પળું. આમ નિર્ણય કરી સરોજ દેવીના મંદિરમાં પેઠા, ને દેવીની સન્મુખ લાંબો થઈ સૂતો. ત્રણ ત્રણ દિવસની રખડથી સરોજ થોડીવારમાંજ નિદ્રાને શરણ થઈ ગયો.

બરા મધ્યાન્હ થયા હતા. પવનનું તો નામજ નહોતું. પણ પક્ષીયો પણ બહાર ફરતાં જણાતાં નહોતાં. જમીન પણ સૂષ્ક મરમ થઈ ગઈ હતી. માંકડાનાં માથાં ફાડી નાખે એવો હસ્ત ચીત્રાનો તડકો પડતો હતો. આવા સમયે દસ કલાક પુરૂષો હાથમાં ખુશી તલવારો સાથે દેવીનો મંદિર તરફ આવતા હતા. પરસેવાથી ટપકતા તેઓ તેમની વિકાળ નજર ચારે તરફ ફેરવતા, અને ઝડપથી પગ ઉપાડતા દેવીના મંદિર નજીક આવતા હતા.

ચાલી આવતા માણસો મૌનતાર્થી ચાલતા હતા. છેવટે મંદિર નજીક આવતાં તેમાંનો એક બીજની સામે જોઈ કહેવા "લાઓ, "અત્યા અમરા ! મને લાગે છે કે તે આટલામાંજ હોવો જોઈએ."

"હા, કારણ કે જ્ઞાનચંદ્ર બરાબર બાતમી મેળવી લાવ્યા છે કે તે બદ્રકાળીના મંદિર તરફજ આવ્યો છે." અમરાએ કહ્યું.

"ઠીક છે, જુઓ કે તે રંક બકડે આંટલામાં તો છુપાઈ રહ્યું નથી ને ?"

સંધ્યા દેવીના મંદિરની બહાર આવેલા લાગણી તપાસ કરવા

લાગ્યા તપાસને અંતે એક માણસ દેવીના મંદીરમાં પેઠા અને ત્યાં સરોજને સુતેલા જોતાંજ જુમ પાડી ઉઠ્યો, અરે આપણે જેને શોધીએ છીએ તે તો અહિંયાંજ છે. ! ”

“ ક્યાં છે ? ” સમજા ત્યાં દોડી આવી પૂછવા લાગ્યા.

“ જુઓ જુઓ તે આ સુતો. ”

“ તેને પકડો, બાંધો અને ત્રાસે લપ્પ ચાલો. ” એક માણસે જુમ મારી કહ્યું.

તેના બોલવાના મોટા અવાજથી સરોજની નિદ્રા ઉડી ગઇ. તે તરફાળ ઉઠી બેઠો થયો અને પોતાની આસપાસ માણસોને જોઇ અમકમો. એટલામાં પુનઃ અવાજ થયો તેને પકડો, જલ્દી કરો.

સમજા સરોજને પકડવા દોડ્યા સરોજ ગભરાયો પણ હિંમત નહિ હારતાં કમ્મરમાંથી છટાર ખેંચી કાઢીબોલી ઉઠ્યો, ખખરદાર, એક પગલું પણ આગળ વધતાં વિચાર કરજો તેમ છતાં જો તમારો વિચાર મને પકડવાનોજ હોય તો પ્રથમ મને જણાવો કે તમે શેણુ છો ? અને મને પકડવાનું શું કારણુ છે ? ”

“ અરે છુદ્ધિહીન છોકરા ! અમારે તને પકડવામાં એક મોટું કારણુ સમાયેલું છે, માટે જાનોમાનો અમારે સ્વાધીન થઇ જા. ”

“ વીર પુરૂષ ત્રણુ ચારનો ભોગ લીધા વીના કદી પણ સ્વાધીન થતો નથી. હરામખોરો ! યાદ રાખજો કે મને પકડવા આવતાં તમેજ યમ સજના પાસમાં પકડાઇ ન જાઓ. ”

“ છોકરા ! આ વીરને તું ઝોળખે છે ? કે જે યમરાજને પણ શિક્ષા કરવાને સમર્થ છે. ” એક માણસે આવીને કહ્યું.

“ વીરનરો પોતાના મુખથી પોતાની બહાદુરી બોલી બતાવતા નથી; તેમની બહાદુરી તો સમરાંગણમાં જ જણાય છે. બોલીને બળ જણાવનારા ભામટા ! મને જવાબ આપ કે તું કોણ છે ! અને આ તોફાનનું શું કારણ છે ? ” સરોજે પૂછ્યું.

“ છોકરા ! શું તું હજી કૃષ્ણલાલથી અજાણ્યો છે કે ? ” કૃષ્ણલાલે મુખ પરથી મુખવટો દુર કરી પૂછ્યું.

“ ઝોહ ! કોણ પાપી કૃષ્ણલાલ ? ” સરોજ ચમકી ઉઠ્યો;

“ હા તારી સરલાને લઈ જનાર તારો શત્રુ આ કૃષ્ણલાલ.”

“ હેં શું નિર્દોષ સરલા તારા સ્વાધિનમાં છે. ? ”

“ હા નકામાં બડબડાતથી કંઈ વળનાર નથી, સરલા હવે આ કૃષ્ણલાલની ગૃહદેવી છે. ”

“ ચુપ કર ! સરલા તારા જેવા પિશ્ચાચની ગૃહદેવી થવા કરતાં આત્મત્યાગ કરીને સ્વર્ગે જવા ઘણીજ ખુશી થશે, ”

“ છોકરા ! હું તારી સાથે વધારે વાતચીત કરી વખત ગુમાવવા નથી ઇચ્છતો. માટે હું કહું છું તે સાંભળ. જો તારે તારી જીંદગી બચાવવી હોય તો મુંજે મ્હોટે અમારે સ્વાધીન થા. ”

“ એમ ! વારં સ્વાધિન થયા પછી તું મને શું કરવા ધારે છે ? ”

“ જીંદગીભર તને મારો સુલામ બનાવીશ પછી તારા પિતાનો અંત આણી સરલા સાથે લમ કરી રત્નનગરનું રાજ્ય કરીશ. ”

“ એમ ! વારં કૃષ્ણલાલ તું જાણે છે કે હું આ બંને કહું છું ? ”

“ હા, સરોજકુમારને ”

“ નહિ તારાં વિકરાળ કળને. પાપાત્મા ! આવ, આ નાનો

સરોજ તમારી બેટ લેવાને અને તમારી મહેમાની કરવાને હાથમાં કટાર લઇને ઉભો છે. મહેમાનગીરીનો સ્વાદ ચાખવો હોય તો એક એક આવો અને વિચાર હોય તો સામટા આવો. આ સરોજ તમારાથી લેશ માત્ર પણ ડરતો નથી. ”

“ એમ તો ચા તૈયાર. મારા સરદારો ! આ બોલકણા છોકરાને બાંધો, જકડો, ” કહી કૃષ્ણલાલે સરોજની તરફ ધસ્યો. સખળા માણસો પણ સરોજની તરફ દોડ્યા. સરોજ ધેરાઈ ગયો. વિકટ પ્રસંગમાં સપડાઈ ગયો. છતાં સરોજ બીલકુલ ગભરાયો નહિ. તેનો મહેરો કોંધથી લાલચોળ થઈ ગયો. હાથમાંની કટારને ચારે તરફ ચાલાકીથી ફેરવી શત્રુઓને દૂર રાખવા લાગ્યો. આ સમયે જો:તેની પાસે તલવાર હોત તો ક્યારનાએ તેણે દુશ્મનોને મારી રસ્તો કરી દીધો હોત. પણ ફક્ત કટારની સાથે રાત્રિના પોશાકમાંજ સરોજ બહાર નીકળી પડ્યો હતો.

શત્રુઓ પણ તેને પકડવાનો નિશ્ચય કરીને આવેલા હોવાથી સરોજ પર તૂટ્યા. સરોજ હાથમાં કટાર લઈ ચારે તરફ ફરવા લાગ્યો. જેતજેતામાં તો તેણે બેએક શત્રુઓના હૃદયમાં કટાર ભોંઝી પૂરા કર્યા. પોતાના બે માણસોનું મરણ જોઈ બાકી રહેલા કારમી કાકી-ચારી કરી પુનઃ તેની પર તૂટી પડ્યા, હિંમતવાન સરોજ જો કે એકલો હતો તેમજ આ સમયે શત્રુઓથી ઘેરાઈ ગયેલો હતો તો પણ હિંમત નહિ હારતાં શત્રુઓને શરીરથી દૂર રાખવાનો પ્રયત્ન કરતો હતો. તેની કટાર ફેરવવાની ચાલાકીથી શત્રુઓ પણ મ્હોમાં આંત્રણીઓ ધાલી પાછા હઠવા લાગ્યા. આખરે કૃષ્ણલાલ બચકર ખૂબ મારી

પાછા હઠતા માણસોને અટકાવી સરોજને પકડી લેવા દોડ્યો. પાછા હઠતા માણસોએ પણ પોતાના સરદારનું અનુકરણ કર્યું. આખરે સરોજ થાક્યો. આઠ બળવાન સશસ્ત્ર માણસોની વચમાં એક હથીયાર વિનાનો યુવાન ક્યાં સુધી ટકી શકે ? તેણે શત્રુઓને હઠાવવા ધણોજ પ્રયત્ન કર્યો, પણ તેનો યત્ન નિષ્ફળ ગયો. આખરે તે પકડાઈ ગયો, તેના હાથમાંથી કટાર લઈ લેવામાં આવી, અને પછી તેને એક મજબુત દોરડાથી હાથે પગે બાંધી દીધો.

બંધીવાન સરોજને લઈ સંઘળા ત્યાંથી ચાલવા લાગ્યા અને જોતજોતામાં તેઓ એક બાયેલા કિલ્લા આગળ આવી પહોંચ્યાં. કૃષ્ણલાલે આગળ વધી બાગેજ કિલ્લાનાં દાર ઉઘાડ્યાં. સંઘળા અંદર દાખલ થઈ ગયા. પુનઃ પાછાં બારણાં બંધ થઈ ગયાં.

વાંચકો, ચાલો હવે આપણે રાજ ચંદ્રસેખરના તંબુમાં પેઠેલા પેલા બ્રાહ્મણને તપાસીએ.

પ્રકરણ ૭ મું.

“ કર્ણશાંકરું કપટ. ”

જે સમયે પેલા બ્રાહ્મણે રાજ્ય ચંદ્રશેખરના તંબુમાં પ્રવેશ કર્યો તે વખતે ઘોર અંધારું થઇ ગયું હતું. જંગલના પહાડી સ્થાનમાં મોટા ટેકરાઓ અને ઝાડોનાં જુથો કાળાં ભૂત સમાન બાસતાં હતાં. તેમાં વળી પવનના સપાટાથી ખડખડાટ કરતાં પાંદડાં અને ભયંકર હિંસક પ્રાણીઓની ચીસો સાથે દોડદોડીથી શરીર કંપી ઉઠતું હતું. એ વખતે પેલો બ્રાહ્મણ કે જે કર્ણશાંકર હતો તે રાજ્યના તંબુમાં પેઠો હતો.

વાંચકો ! કર્ણશાંકર કૃષ્ણલાલનો એક સાચો સલાહકાર મિત્ર છે. તે મિત્રબાલિમાની અને બડાઇખોર છે તે સારી રીતે જાણે છે. રાજ્ય ચંદ્રશેખર સરલાના હરથ પછી માતા ભદ્રકાળી સરોજની શાન્તિને અર્થે આવ્યાં હતાં. તેની કૃષ્ણલાલને અગાઉથી ખાતમી મળી હતી. ફૂર કૃષ્ણલાલ એક સાહસીક માણસ હતો. તેમ આવી તક નક્કી જવા દે એવો ન હતો. તેમજ તેની સાથે કર્ણશાંકર સિવાય બીજા બળવાન સરદારો પણ હતાં. તેના બહાદુર સરદાર યાનચંદ્રનું તો નામ સાંભળતાં જ ભલભલા પણ ડરી જતા હતા. તુર્ત કૃષ્ણલાલે કર્ણશાંકરને બોલાવી હવે શું કરવું એમ પૂછ્યું. કર્ણશાંકરે તે

દિવસે પુરકળ મદિરાપાન કર્યું હતું પણ બાન ઠેકાણે હતું તેણે થોડી-વાર વિચાર કરી કહ્યું મારા જ્ઞાલા સરદાર મારા ધારવા પ્રમાણે તો આ એક અમુલ્ય સમય આપણને મળી ગયો છે. જો આજનો દિવસ આપણે સાહસ કરી ખેલ ખેલીશું તો જે કામ આપણે લાંબા સમયે કરી શકીએ તે કામ ફક્ત આજેજ પુરું થાય અને પછી નિશ્ચિંત થઈ સરલા સાથે આનંદ કરાય.

કૃષ્ણલાલ-ખોલ ત્યારે તહે શું ધાર્યું છે ? હું તારા કહેવા પ્રમાણે કરવા તૈયાર છું.

કરંણાશંકર-સરદાર ! સાંભળો હું કરું રાજ ચંદ્રશેખરનો શિકાર અને તમે પકડો સરોજકુમાર. જાણે કે આજે ગુમ થયો છે સરોજકુમાર એને તેથી સમજે તમારો ખેડો પાર.

કૃષ્ણલાલ-કેવી રીતે ?

કરંણાશંકર-અરે જાઓ રે મારા મહેરબાન (હજી પણ ન સમજ્યા ! સાંભળો ! જાણે કે હું રાજ ચંદ્રશેખરને પકડું અને તમે સરોજકુમારને પકડો.

“ કેવી રીતે અને ક્યાં જઈને ! વગેરે સ્પષ્ટ સમજાવ નહિ તો મારે તારી વાત સાંભળવી નથી. ” કૃષ્ણલાલ ચીઠાઈને ખોલી ઉઠ્યો.

“ અરે હ્યો મારા સરકાર ! સાંભળો ત્યારે, જાણે કે તમે જાઓ ભદ્રકાળી તરફ કારણ કે જ્ઞાનચંદ્રના જણાવ્યા મુજબ સરોજ આજ સવારમાં પાસેની ઠેકરી ઉપર થઈ ભદ્રકાળીના મંદિર તરફ જતો હતો. તે માતાના દર્શન કરી દહેરામાંજ બપોરા ગાળશે. માટે તમે બે ચાર માણસો લઈત્યાં જાઓ ને એને ઉધતો જ પકડી અહિં

લખ આવો જોયું મારા મહેરબાન ! કેવું છે આ સહેલું કામ ! એમાં ન જોઈએ બહાદુરીનું નામ, સરકાર અકલ તો આનું જ નામ ! સમજ્યા મારા મહેરબાન ! ” આમ કહી તાનમાં ચઢેલો કર્ણાશંકર હસવા લાગ્યો.

“ હાં, પછી ! ” કૃષ્ણલાલે પૂછ્યું.

“ અરે શું પછી ! પછી તે સરોજડાના દેખતાંજ ગુલામી ગાલ વાળી, નાકે નથની વાળી, ચાલના ચટકાળા વાળી, રસીલી જમીલી સુંદરી સરલાને પરણો એટલે બસ મને જ્ઞાન્તિ. ”

“ એતો જણે સમજ્યા, પણ તું રાજા ચંદ્રશેખરને શી રીતે સપડાવીશ ? આવી રીતે ત્યાં બોલીશ તો તુરત પકડાઈ જઈશ ને બિના મ્હોતે માર્યો જઈશ. ” કૃષ્ણલાલે કહ્યું.

“ એમ કે ! મારા મહેરબાન તમારા કરતાં મારે ભારે કામ હોં તે વિચારજો. તમારે પકડવું છે એક નાનું છોકરું, અને મારે પેસવું છે. સંહની ગુફામાં. તે કાંઈ અકલ વિના બનશે કે ? સાંજે તમે જશો અત્યારે આમ, તો હું જઈશ સાંજે મારે કામ, એટલામાં તમે તમારું કામ પૂરું કર્યું હશે. રાજા શોકમાં ગરકાવ થયો હશે, ત્યારે આ બંદા પાછળ ચાલે ત્યાં જશે. કારણ કે પાછળને માટે દરબાર બંધ રાખનાર અને પાછળને નહિ મળનાર એવો એ અભિમાની નથી. કૃષ્ણલાલ ! હું તેને મળી મારી અજબ જગમા ફસાવી લાગ્યો જણજો, માટે તમે જાઓ આમ ને હું જઈ આમ દ્યો, જે માતાજી. ” કહી કર્ણાશંકર નીસાના જોરમાં ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો. ત્યાર બાદ કૃષ્ણલાલે તેનું કામ કેવી રીતે કર્યું તે આપણે જાણી ગયા.

હવે કક્ષાશંકરનું કપટ જોવાનું બાકી છે.

કક્ષાશંકરે તંત્રમાં પ્રવેશતાં જ રાજને બે હાથ ઉંચા કરી આશીર્વાદ દીધો. રાજએ રહેજ શંકાશીલ થઇ પાસે પડેલા આસન પર બેસવાનું સૂચવ્યું. એટલામાં બીજા સરદારો વગેરે ત્યાં આવી ઝોળ કુંડાળુ વળી રાજની સન્મુખ બેઠા.

થોડીવાર શાન્ત રહી મહારાજએ પૂછ્યું, “ મહારાજ ! આ કાળી રાત્રે કઇ તરફથી આવો છો ? ”

“ હરદ્વાર તરફથી ” કક્ષાશંકરે કહ્યું.

“ તમારું નિવાસ સ્થાન ? ”

“ રાજન ! મારું નિવાસ સ્થાન રમ્ય નગરમાં છે. ”

“ એમ ! હું ધારું છું કે અહિં તમે માતા ભદ્રકાળીનાં દર્શને આવ્યા હશે ? ”

“ હા રાજન, આપનું ધારવું સત્ય છે, હું ચાર પાંચ દિવસથી અત્રે માતાજીનાં દર્શનની ઇચ્છાથી આવેલો છું. ”

“ તમારું નામ ? ”

“ જયશંકર જ્યોતિષોપાધ્યાય ભટ્ટાચાર્યજી. ” તેણે જુકું કહ્યું.

“ ત્યારે તો જ્યોતિષનું જ્ઞાન ધણું સારું હશે ? ”

“ હાજી, હું જન્મશૂર, મહા, ઉપમહા, વળગાડ, જન્મોત્તરી વગેરેની વિદ્યા સારી રીતે જાણું છું તેમજ મોટા મોટા રાજા રજવાડાઓની પણ જન્મોત્તરીઓ હુંજ કરું છું. ”

“ મહારાજ ! આપ જ્યોતિષવિદ્યા જાણો છો તો કૃપા કરી મારે એક પ્રશ્ન મૂકશો કે ? ”

“ અરે ! એશું બોલ્યા રાજન ! મને લાગે છે કે તમે અત્યારે એક મહાન ચિંતાથી વ્યાકુળ છો ? ”

“ હા એમજ છે. ”

થોડીવાર શાન્ત રહી તેમજ ધ્યાનસ્થ થવાનો ઠોંગ કરી કર્ણાશંકરે કહ્યું “ રાજન તમારું વ્યાકુળ રહેવાનું કારણ હું સમજી ગયો છું. પણ શીકર કરશો નહિ તમારો પુત્ર તમને મળશે. ”

હેં ! શું મારો પુત્ર મને મળશે ? બટાચાર્યજી મહારાજ ! મને ખાત્રી થાય છે કે તમે એક મહાન પંડીત છો, કૃપા કરીને કહો કે મારો પુત્ર હાલ ક્યાં છે રાજાએ આશ્ચર્ય પામી પૂછ્યું

“ રાજન ! અમે બ્રાહ્મણો સર્વ જાણી શકીએ એવા જ્ઞાનીઓ છીએ. જપ, તપ, હોમ વગેરે અમારા હમેશનાં કાર્યો છે. રાજા ચંદ્રશેખર ! જુઓ, હું હમણાંજ તમારો પુત્ર ક્યાં છે એ ગણીત વિદ્યાના પ્રતાપે કહું છું. આમ કહી કર્ણાશંકરે એક પથર મંગાવી તેની ઉપર કાલસામાંથી ગોળ કુંડાળું કાઢ્યું ને તેના ખાનામાં કાષ્ટએ બે તો કાષ્ટએ પાંચ એમ અનુક્રમે વીસ સુધીના આંક લખ્યા- બાદ થોડીવાર મુખથી મેષ, વરખ, મીથુન, વગેરે બડબડી બોલ્યા, રાજન ગભરાશો નહિ શોક કરશો નહી તમારો પુત્ર નામે સરોજકુમાર આટલામાંજ છે.”

“હેં ! શું તે આટલામાંજ છે ?” રાજાએ આનંદ પામી પૂછ્યું.

“હા. અને તે વળી બદ્રકાળીના મંદિરમાં.”

“શું કહો છો ? મહારાજ ! હું હાલને હાલ ત્યાં જઈ મારા

પુત્રને તેડી લાવું છું, ત્યાં સુધી આપ અત્રે આરામ લ્યો. ” રાજા જવાને ઉભો થયો. તેને જતો અટકાવી કર્ણાશ્ચંકરે કહ્યું, “ રાજા ? ” સોહસ કર્મથી વિપરીત થાય છે. શાન્ત થાઓ ને હું કહું તે સાંભળો.

“ કહો મહારાજ ! શી આગા છે ? ” રાજાએ પૂછ્યું.

“ રાજા ! ગ્રહના કારણે આપણે બન્ને એકલા જ ભદ્રકાળીએ જપએ તો સરોજને મળી શકીએ. તમારા એકલાના જવાથી કંઈ પણ વળનાર નથી. ”

“ હું આપની જોડે આવવા તૈયાર છું. ” રાજાએ કહ્યું.

“ નહિ, રાજા ચંદ્રશેખર ! તારે એકલાને તેની સાથે જવાની જરૂર નથી. સાવધ ! એ બાલણનો વિશ્વાસ રાખીશ નહિ. ” બહારથી કોઈ બોલી ઉઠ્યું.

રાજા સરદારો વગેરે સ્તબ્ધ બની ગયા. કર્ણાશ્ચંકરના તો મોતીયાંજ મરી ગયાં. રાજા; સરદાર વગેરે કર્ણાશ્ચંકરને ધારી ધારીને જોવા લાગ્યા. બાદ તરત રાજાએ પહેરાવાળાને હાંક મારી કહ્યું:—
“ ગુલામ ! જોતો, આ હમણાં કોણ બોલ્યું ? ”

“ જેવી આગા. ” કહી પહેરાવાળો બહાર આસપાસ જોઈ આવી કહેવા લાગ્યો—“ પ્રભુ ! બહાર તો કોઈ જણાતું નથી. ”

“ જ્યારે બહાર કોઈ નથી ત્યારે એ બોલનાર કોણ છે ? ” રાજાએ પૂછ્યું

“ ગમે તે હશે, મને તો લાગે છે કે કોઈક હરામખોર આટલામાં છુપાઈ રહેલો હશે રાજા ! બોલો હવે તમે મારી સાથે દેવીના મંદિરે આવો છો કે કેમ ? ” હજી તો કર્ણાશ્ચંકર પૂરું

બાલી રહ્યો નથી એટલામાં ફરીથી પાછો અવાજ સંભળાયો. “નહિ રાજ અંદ્રશેખર તારા જેવા કુટિલની સાથે કદાપિ નહિ આવે. રાજ અંદ્રશેખર ! તું ખાસ કરીને યાદ રાખજે કે તુંજો આ કર્ણાશ્વકરની સાથે જમશ, તો જરૂર પસ્તામશ. ” પુનઃ પાછી શાન્તિ છવાઈ ગઈ. પહેરાવાળો બહાર દોડ્યો અને થોડા સમયમાં પાછો આવી કહેવા લાગ્યો—“ રાજન ! બહાર કાઢ એક માણસ ધણી ઝડપથી નાશી જતો મારી નજરે પડ્યો. ” તરત રાજ સરદારો સાથે ઊભો થયો ને સધળાની સાથે બહાર આવી આસપાસ જેવા લાગ્યો પણ ગાઢઅંધ-કારમાં રાજને કંઈ પણ જણાયું નહિ.

તંબુમાંથી સધળા બહાર આવ્યા, પણ જેથી મહારાજ હજી તંબુમાંથી બહાર આવ્યા નથી. આથી રાજએ પહેરાવાળાને તેમને બહાર બોલાવી લાવવાનું કહ્યું. પહેરાવાળો અંદર જઈ જુએ છે તો ત્યાં કર્ણાશ્વકર જણાયો નહિ. પહેરાવાળો આશ્ચર્ય પામી તંબુમાં ચારે તરફ જેવા લાગ્યો, તો તેની અત્યંત અભયગ્રીની અંદર માલુમ પડ્યું કે કર્ણાશ્વકર ભટાચાર્ય તંબુની પાછળનું કપડું ચીરી પસાર થઈ ગયો છે.

પહેરાવાળાએ તરત રાજને સમાચાર જણાવ્યા. રાજના બહેમમાં ત્રિદિ થઈ. જંગલમાં આસપાસ માણસો દોડાવ્યાં. પણ કર્ણાશ્વકરનો પતો લાગ્યો નાહ. બાદ રાજએ તંબુમાં આવી સરદારો વગેરેને જવાની આજ્ઞા કરી, અને પોતે પણ થોડીવારમાં છટ્સરજી કરતો નિદ્રાધિન થઈ ગયો.

પ્રકરણ ૮ મું.

“ ઉન્માદિની કિસોરી. ”

કાળી ભમ્બર જેવી જણાતી રાત્રિને આકાશમાં જવાયેલા વરસાદે વધારે ભયંકર બનાવી છે. પળે પળે વિજળીયોના ચમકારા ને કાટકા ચમ રહ્યા છે. આવા સમયે કૃષ્ણલાલનું મંડળ જે ખડેરમાં નિવાસ કરે છે, તે ખડેરના એક ગુપ્ત ભાગના યોગાનમાં બે નાની કાટડીઓ એક બીજાથી રહેજ દુર આવેલી છે. કાટડીઓની આસપાસ ધણું ઝાડો ઉગેલાં છે. દુરથી જોનારને ફક્ત ત્યાં તો ધનધોર ઝાડીજ નજરે પડે. આ બે કાટડીઓમાંની એક કાટડીમાં સરોજને પૂરેલો છે. રાત્રિ ધણી ગમ છે છતાં સરોજને ઉંધ આવતી નથી. તે તેની કાટડીમાં એક ફાટેલી ગોદડી પર આમ તેમ આળોટે છે ધડીકમાં દુર પહેરો ભરના પહેરંગીરને રાત કેટલી ગુપ્ત છે, એમ પૂછે છે. સરોજના હાથે પગે પાતળી લોઢાની સાંકળો બાંધેલી છે. તેથી તે બરાબર હરી હરી શકતો નથી. પથારીમાં આળોટતો સરોજ ઉભો થયો ને ધીમે પગલે ચાલતો ઓરડીનાં કમાડ ઉગાડી એક વૃક્ષ નીચે પડેલા પથ્થર પર બેઠો. પહેરંગીર સિપાઈ દુર ફરતો હતો. સરોજ જે સ્થળે બેઠો હતો ત્યાં એક મોટું યોગાન આવેલું હતું

અને તે યોગાનની આસપાસ મજબુત પત્થરનો ચારે તરફ ફરતો ફાટ આવેલો હતો. ચારે તરફ આવેલા ફાટને બારણાં હોય એમ જણાતું નહોતું. આ ખડેરમાં આવેલા બારણાં વિનાના ફાટ વિષે લોકોમાં અનેક પ્રકારની દંતકથાઓ ચાલી હતી. ગમે તેમ હો, પણ આ બેદી ખડેરમાં કંઈક તો ચમત્કાર હોવો જોઈએ

ઝાડ નીચેના પત્થર પર સરોજકુમાર ગણી વાર સૂધી બેસી રહ્યો. તે જો કે ઉપરથી શાન્ત જણાતો હતો, પણ અંદર તો તેના હૃદયમાં દુઃખથી તીવ્ર વેદના ઉત્પન્ન થતી હતી. તે વારંવાર ગાઢ નિઃશ્વાસ નાખતો હતો. ફાટડીમાં પુરવાથી તેનું તેજસ્વી મુખ નિસ્તેજ જણાતું હતું. તે બધીવાર સૂધી શાન્ત ચિતે બેસી રહી, આખરે કપાળ પર હાથ પછાડી બોલ્યો: “ હર, હર, આ કેવું ભયંકર સંકટ મેં દુષ્ટ કૃષ્ણલાલનું શું બગાડ્યું હશે ! મારી સરલાએ પણ તેનું શું બગાડ્યું હશે ? કે જેથી તે દુષ્ટ અમને આવી રીતે સતાવતો હશે સરલા ! હૃદયના જીવન રૂપ સરલા ! તું ક્યાં હોઈશ ? ભયંકર ભુજંગ સમાન પાપી કૃષ્ણલાલના કાલાદાવાની ભોગ થઈ તું નિર્દોષ પંખીણી ક્યાં રિખાતી હોઈશ ? ઓ વિશ્વના વિશ્વંભરા ! અમારી ઉપર આટલી વયમા આવું અનહદ સંકટ નાખવાનું શું કારણ ? પ્રભો ! અમે હજી સંસારના વમળમાં સપડાયાં નથી દયાને દિલમાંથી ત્યાગી નથી —મજ અનીતિનો આશ્રય પણ લીધો વથી, છતાં આ શું ? ”

“ કર્મની કઠિનતા ” કોઈક બોલી ઉઠ્યું.

“ હું ! આ કાણુ બોલ્યું ? ” કહી સરોજે ચારે તરફ જોયું પણ કોઈ જણાયું નહિ. મનની ભમણા ધારી સરોજ શાન્ત થઈ

વિચારે ચઢ્યો. રાત્રિના અગીઆર વાગ્યાનો સમય થયો વરસાદ તુટી પડ્યો. પવન જોશથી ફુંકાવા લાગ્યો. શાન્ત. જંગલ વરસાદની ઉપરા- ઉપરી પડતી ઝડીઓથી ગાજી ઉઠ્યું: બાદ થોડીવાર ધીમે ધીમે વરસાદ વરસતો બંધ થયો. પવન પણ ધીમે પડ્યો. સરોજ આકાશ તરફ જોયું આકાશમાં છવાયેલું જળ નીચે પડવાથી પૃથ્વી જળમય થઈને આકાશ સ્વચ્છ થયું. જે આકાશ થોડા સમય પર મેવના છવાવાથી કાળું ભાસતું હતું, તે નજ મંડળ તારાઓના ચળકાટથી ચળકવા લાગ્યું.. સરોજ મનમાં ધૃતરી લીલાને વંદન કર્યું અને તેની સાથેજ તેનું દુઃખી મન બોલી ઉઠ્યું કે:-“ અરે શું આ જીંદગી મારે દુઃખમાં જ ગુજરવી પડશે ! આમ મનમાં બોલી જણે જવા- બની રાહ ન જોતો હોય એમ સરોજ દીન દયામય મુખે જોઈ રહ્યો પણ એટલામાં તેને જવાનું મળવાના બદલે સંગીત સંભળાયુ ગાના- રનો ટુંક ઘણો કામળ અને મીઠો હોય એમ જણાવ્યા લાગ્યું ગાનારનું ગાન ઘણી રાત્રે પવનની સાથે મળી અપુર્વ આનંદ આપવા લાગ્યું સરોજ ચમક્યો તે ખ્યાનથી ગાન સાંભળવા લાગ્યો. ગાનાર તેના ગાનની દીડીયોને ઉલટાની ઉલટાની ગાતું હતું, અને તે ગાન ગાનાર સરોજને જણે પાસે ન આવતું હોય એમ લામવા લાગ્યું. તે ગાનાર જણે સરોજને દુઃખમાં દિવાસો ન દેતું હોય એમ તેના ગાનના ભાવાર્થ ઉપરથી સમજાતું હતું.

“કોઈનું કર્યું કાંઈ થાય નહિ, છે કર્મ સહુ કરનાર,
કર્મ સહુ કરનાર ન કોઈથી, કર્મ કદી ફરનાર; કોઈનું.
કર્મ કામળે પુર્વ જનમના, દીધા જમે થાનાર,

દીધા તેવા લેવા પાછા, એજ કર્મ વ્યવહાર કાઢનું
જમે કરાવ્યા હશે કાંકરા, મણી નથી મળનાર;
જમે મણી તો વિશ્વ ધણીથી ટાળ્યા નથી ટળનાર. ” કાઢનું
નવલકુસુમ

ગાનની છેલ્લી કડી પુરી થતાં સાંકળથી બંધાએલી એક સ્ત્રી સરોજની નજરે પડી. સરોજ આશ્ચર્ય પામ્યો અને તારાઓના પ્રકાશમાં તે આવનાર અમળાનું મુખ જોવા લાગ્યો. સાંકળથી બંધાએલી બાળા આશ્ચર્યે સોળેક વર્ષના વયની હતી. તેના માથાના વાળ છુટા હતા. તેના હાથ પગ સાંકળથી જકડાએલા હતા જે કે એ બાળા દુઃખી હોય એમ જણાતું હતું. પણ તેના મુખ પર એક અપુર્વ પ્રકારનું તેજ ચળકતું હતું. ગાન પૂરું કરી તે સરોજની પાસે આવી તેના સામે જોઈ હસવા લાગી. સરોજ તેના હાસ્યથી ક્ષણભર સ્તબ્ધ બન્યો અને મનમાં તેને ભૂત અગર ડાકીની સમજવા લાગ્યો. જ્યારે ધણી વાર થઇ છતાં તે બાળા કંઈ પણ બોલી નહિ ત્યારે સરોજે પૂછ્યું !

“ બાઈ ! મને લાગે છે કે તું કુન્ન વનમાં વાસ કરનારી દેવી અગર પિશ્ચાચિની હોવી જોઈએ ? પણ અહિં તારું કંઈ વળનાર નથી. તેમજ. દુઃખીને દુઃખ દેવાથી તારું કંઈ પણ ક્ષેય થનાર નથી. ”

“ બાઈ ? હું કાઈ દેવી કે પિશ્ચાચિની નથી પણ તારા સમાનજ દુષ્ટનો ભોગ થયેલી વૈરની આગથી બળેલી એક દુઃખીકુમારિકા છું ”

“ શું તું પણ મારી પેઠે દુષ્ટ કૃષ્ણલાલના દગાની ભોગ થયેલી છું ? ”

“હા, હા, તેજ કૃષ્ણલાલના જીવનની હું જૂખી છું. સરોજ કુમાર ! શાન્ત થા મારાથી ડરીશ નહિ ત્હેં જે પિશ્ચાત્તુ હમણાં નામ દીધું તેના નામથીજ હું ઉન્માદિની બની જઈ છું. સરોજ ! આ હતભાગ્ય અમળા જે કે અત્યારે આ લોહાની જંજીરથી જકડાયેલી છે, છતાં ફૂર કુટિલ કૃષ્ણલાલથી લેશ માત્ર પણ ડરતી નથી.”

“બાપ શાન્ત થાઓ. તમે જાણો છો કે હું આ શબ્દો ક્યાં બોલું છું ?” સરોજે બય પામી પૂછ્યું.

“હા, જાણું છું” હું અત્યારે પાપીના કારાગારમાં અરે નહિ પણ નરકાગારમાં છું.” તે બાળાએ ઉચ્છેકાર્થ કહ્યું.

“બાપ ! આવી રીતે બોલી તમે તમારા દુઃખમાં નાહકનો વધારો કરશો, માટે શાન્ત થાઓ.”

“સરોજ ! વરની તૃપ્તિ ક્યાં સિવાય મને શાન્તિ થનાર નથી. દુઃખના કુંગરો તુટવામાં હવે કાંઈ પણ બાકી નથી. સરોજકુમાર ! જુઓ આ મારા હાથમાં કટાર છે. આજ કટારથી તે પાપાત્મા કૃષ્ણલાલે એક નિર્દોષ વૃદ્ધ બ્રાહ્મણનું ધાતકી રીતે ખૂન કરી બચકરે પાપકર્મ કર્યું હતું. હા તે વખતે રક્તનો પ્રવાહ યાદ આવતાં આ ક્રોમળ હૃદય ફાટી જાય છે. તે વૃદ્ધનો મરણ પ્રસંગ સ્મરણ કરતાંજ પૃથ્વી અંધકારમય, ભાસે છે. બસ આજ કટાર મારો પૂરાવો છે. કહી અત્યંત આજ કલુષિત કટાર પાપી કૃષ્ણલાલનો કાળ છે ” કહી અત્યંત આવેશથી તે બાળા વધારે ઉન્માદિની સમાન દેખાવા લાગી. તેની આંખો ચળકવા લાગી. તેનું ઓખું અંગ ધ્રુજવા લાગ્યું.

સરોજકુમારનું હૃદય પણ કંપવા લાગ્યું, અને હમણાં કૃષ્ણલાલ

આવશે તો શું થશે એમ તેના મનમાં થવા લાગ્યું આખરે મનમાં હિમત રાખી સરોજકુમાર તે બાળાને કહેવા લાગ્યો બહેન ! તમે મને ઓળખતાં હો એમ જણાય છે. પણ મારી વિનંતિ છે કે તમે શાન્ત થાઓ. તમારે કરવાનું હાલ મનમાંજ રાખવાનું છે, પણ નકામા શબ્દોચ્ચારથી તો ફક્ત મરણનેજ મળવાનું છે. માટે શાન્ત થાઓ. અને આ સામેના પથર પર બેસી જણાવો કે તમારું નામ શું છે ?

“ કુમાર ! મારું નામ કિશોરી છે ” તેણે પથર પર બેસતાં કહ્યું

“ તમારો પૂર્વ પરિચય જણાવશો ? ”

“ હા જણાવીશ. પણ પછી.....આ...સામેથી કોઇ છપાતું આવે છે, સાવધ. ” કહેતાંજ તે બાળા ઉછી થઇ ગઈ સરોજપણ બચણીત બની ઉભો થઇ ફાટી આંખે જોવા લાગ્યો.

વાંચકો ! કિશોરીનું બોલવું ખરૂં હતું. થોડી વારમાંજ એક સ્થામ આકૃતિ ત્યાં આવીને ઉભી રહી. સરોજ તેને ઓળખી ન શક્યો, પણ કિશોરી તેની સામે જોતાંજ બોલી ઉઠી, “ કોણ માનવના રૂપમાં આવેલા પિશાસ ? ”

“ અને તું કોણ કિશોરી ! ”

“ હા, પાપાત્મા કૃષ્ણલાલના લોહીની તરશી આ કિશોરી. ” હવેજ સરોજને સમજાયું કે તે આવનાર કૃષ્ણલાલજ છે.

કિશોરીનો જવાબ સાંભળી કૃષ્ણલાલજ હસીને બોલ્યો “ તાલન છોકરી ! તારી ઉદતાપથીજ તારી ઉપર બધું દુઃખ પડ્યું છે, છતાં તું મારું કહેવું માનતી નથી તેથી હું બધોજ આશ્ચર્ય પામું છું. કિશોરી ! શું તું કહેવું નહિ માને

“ માનીશ, હું જરૂર તારું કહેવું માનીશ ” પુનઃ કિશોરી બોલી ઉઠી,

“ ક્યારે માનીશ ? ” કૃષ્ણલાલે પૂછ્યું.

“ જ્યારે તારું શબ્દ આ જમીન પર પડશે, અને તેમાંથી નીકળતી રક્તની ધારા આ આંખો જોશે, ત્યારે આ કિશોરી તારું કહેવું માનશે.” કિશોરીએ કૃદ્ધ.

“ હઠિલી છોકરી ! તારી સત્તા નથી કે તું મને મારી શકે. તું હાલ લોહાની સાંકળથી બંધાયેલી છે તેનો વિચાર કર.”

“ હાથ પગમાં સાંકળ પડી છે, શિર પર દાવાનળ સળગે છે અને શરીરમાં વૈરની આગ લાડકે બળે-છે. કૃષ્ણલાલ ! ઝેરીસાંપ ! નિર્દોષના પ્રાણ હરનાર પિશાચ ! જા, જા, આહથી દૂર થા કે મરીને યમ સદનમાં યાત્ર્યો જા ”

“ ચૂપ કર નાદાન ! હું નથી બોલતો તેમ તું વધારે બોલતી જાય છે ? જોજો કે હવે તારા શું હાથ થાય છે ? ”

“ ધોર પાપી ! મારા હાલ હવાલ થવામાં હવે શું બાકી છે ! ચાહે તો આ શરીરની ચામડી ચીરી નાખ, ચાહે તો આ હાથ પગને કાપી નાખ, પણ ચાદ રાખજો કે મારા ઉકળતાં લોહીનો એક છટો પણ તને સંહારવા અને પિતૃ વૈરની પુર્ણાહુતી કરવાને સબળ થશે ”

“ એમ ! જોઉં છું કે તારું કહેવું સત્ય થાય છે કે નહિ ” કહી કૃષ્ણલાલે મ્યાનથી તલવાર ખેંચી કે તરત સરોજ ગળું ઉઠ્યો:-
“ કુટિલ ! અબજાની પર તલવારનો ધા કરી તારી તલવારને અપવિત્ર કરતો નહી. ” કહી સરોજ બાળાત્કારે બન્નેની વચમાં આવી

ઉભો રહ્યો. સરોજને જોતાં કૃષ્ણલાલને વિશેષ ક્રોધ ચઢ્યો; ને બોલી ઉઠ્યો “ ઊઠરા ! દુર જા, હું સમજી ગયો છું કે તું પણ આ કિશોરીનાં કાવાદાવામાં સપડાયો છે. ચાલ, આધો ખસી જ નહિ તો તારે પણ અત્યારેજ સ્વર્ગની સુસાદરી શ્વદ કરવી પડશે. ”

“ કૃષ્ણલાલ ! હું મારા દેખતાં તને કદાપિ પણ આવું ઘોર ધાતકી કામ નહિ કરવા દઉં ક્ષત્રિયોનો ધર્મ છે કે અમળાનું રક્ષણ કરવું તે ધર્મનું સિદ્ધાંત હું સારી પેઠે સમજું છું અને તેથીજ તને એક બચાંકર પાપ કર્મ કરવામાં વિઘ્ન કર્તા થઈ પડું છું. ”

“ અરે ધર્મની પૂંછડી ! આધો ખસે છે કે નહિ ! ” કહી કૃષ્ણલાલે સરોજને જોરથી ધક્કો માર્યો લોહ બંધનમાં બંધાએલો સરોજ પાંપીના ધક્કાથી જમીન પર પડ્યો નીચે પડેલા પત્થર પર માથું અથડાવાથી તેના માથામાંથી લોહી નીકળવા લાગ્યું. થોડીવારે સરોજ બેશુદ્ધ બની ગયો કૃષ્ણલાલે તેની દરકાર નહીં કરતા કિશોરીને કહ્યું “ હવે તારા આયુષ્યની પૂર્ણાહુતી થાય છે. ”

“ નહીં હજી વાર છે. તારા મરણ પછીજ મારા મરણનું નિર્માણ થયેલું છે. કિશોરીએ અદૃશસ્વ કરી કહ્યું. ”

“એમ તો લે.” કહી કૃષ્ણલાલ કિશોરીની પર ધસ્યો ને જોવા તેને ધા કરવા જાય છે કે તરત પાછળથી તેનો હાથ કાઢી પકડી લીધો કૃષ્ણલાલે પાછળ જોયું તો તેનો સરદાર જ્ઞાનચંદ્ર જણાયો. તરત જ્ઞાનચંદ્ર તેનો હાથ મૂકી સામે આવી કહેવા લાગ્યો “મારા બહાદુર સરદાર ! તમારે આવી રીતે એક સ્ત્રીને મારી નાખવામાં શ્રમ ઉઠાવવાની જરૂર નથી તમારું કાર્ય પૂરું કરવાને આ સેવક

તૈયાર છે. ’

“ જ્ઞાનચંદ્ર આ ! આ હઠિલી છોકરીએ આજે મારું ધણુંજ અપમાન કર્યું છે ’

“ તો તેનું ફળ તેને આપવાને આ સેવક તૈયાર છે બોલો શું આજ્ઞા છે ? ’

“ આજ્ઞામાં પ્રથમ જણાવો કે સરલાને કેમ છે ? ”

“ સરલાની તાબયત આજે ઠીક છે. હાલમાં તેને કાંઈ પણ નહિ કહેતાં શાન્તી રહેવા દ્યો. આખરે તે બાળા માનશે ને તમને આનંદ ઉપજવશે, ’

“ ઠીક છે હું તમારા કહેવા પ્રમાણેજ વર્તીશ પણ આ કિશોરીને તો તેના પાપનાં ફળ ધણું સારાં ચખાડીશ. ”

“ તે પહેલાં આ કટારથી તારીજાતી ચીરી નાખીશ. ” કિશોરી ગર્જી ઉઠી.

“ ચૂપ થા. ” જ્ઞાનચંદ્રે તેને બોલતી અટકાવી કહ્યું.

“ બસ જ્ઞાનચંદ્ર ! હવે આ હઠિલીને લઈ જાઓ અને ગુપ્ત દ્વારની બહાર નીકળી તેનાં દરેક અંગને છુટાં પાડી જંગલમાં ફેંકી દ્યો ” ક્રબ્જુલાલે આજ્ઞા આપી.

“ આપની આજ્ઞા મુજબ આ સેવક વર્તશે આજે તો હું આને કાઢીમાં પૂરું છું અને તેને ત્રણ દિવસ સુધી ભૂખ તરસથી રીબાવીશ ત્યાર બાદ ચોથે દિવસે તેને વધ જમણ ને તેના જીવનનો અંત આણીશ. જ્ઞાનચંદ્રે કહ્યું.

બાદ બન્ને જણાએ થોડવાર સૂંધી કંપક ધીમેથી વાતચીત કરી પછી જ્ઞાનચંદ્ર ત્રિશીરીને ત્યાંથી લઇ જઇ તેની કોટડીમાં પૂરી દીવી બેશુદ્ધ સરોજને પચુ કૃષ્ણલાલને ઉડાવી તેની કોટડીમાં પૂરી દીધો તે પછી ઘણાં વાર ત્યાં નહિ રોકાતાં કૃષ્ણલાલ જ્ઞાનચંદ્રને લઇ પહેરેગીરને બંદોગસ્ત રાખવાની સૂચના આપી ત્યાંથી આવતો મચે.

પ્રકરણ ૯ મું

“ શિવ મહોત્સવ. ”

આજે ચતુર્દશીની રાત્રિ છે, આકાશ સ્વચ્છ છે. કૃષ્ણલાલના ખડેરથી દક્ષિણ દિશામાં ચાર પાંચ ગાંઠિના અંતર ઉપર એક વિકટ જંગલ આવેલું છે તે નંદનવનના નામથી ઓળખાય છે ત્યાં એક શિવાલય આવેલું છે. શિવાલય જીર્ણ છે, અત્યારે તેમાં એક દીપક મંદમંદ બળ્યા કરે છે. શિવની સામે આ સમયે એક સુસ્વરૂપા સુંદરી મહામાયા સમાન શોભતી બ્યાનસ્થ અવસ્થામાં બેઠેલી છે તેનાથી રહેજ દૂર માતાજી પાર્વતીની પાસે એક નવલ બાળા ઘીથી પૂરેલાં કોડીયાંમાં દીવાઓ પ્રકટે છે. શિવાલયની પ્હાર અસંખ્ય બીલ લોકો ઉભા છે અને તેમના મુખમાંથી નીકળતા હરહરના ધ્વનિથી જંગલ ગાજી રહ્યું છે.

વાંચકો આ બે રમણીઓ ખીજ કાઢ નહિ પણ એક તો આપણી પરીચીત બીલદેવી છે અને ખીજ કૌમુદીની છે બીલદેવીએ બીલ લોકોને સુધાર્યા છે તેઓની પાસે માંસ મદિરાની સખ્ત પ્રતી-
જ્ઞાઓ કરાવી છે બીલદેવીના રહેવાથી બાલ લોકો સુખી થયા છે તેઓ દેવીની આજ્ઞાનુસાર નિર્દોષેનું હમેશાં રક્ષણ કરે છે અને જ્ઞારવટીયા કૃષ્ણલાલના નાશને માટે તેની આજ્ઞા મુજબ પ્રયાસો કરે છે કૌમુદીની બીલબાળાઓને ઉપદેશ આપી તેમને નીતીવાન બનાવે છે થોડા દિવસના સહવાસથી અજ્ઞાન બીલ મંડળ જ્ઞાનવાન બની જાયું છે તેઓ સધળા આજે આ નંદનવનમાં શિવ મહોત્સવ ઉજવ-
વવાને એકઠા થયા છે. બીલદેવી પ્રભુનું પૂજન કરી ધ્યાનમાં ધ્યાનસ્થ થયાં છે કૌમુદીની આરતીનો સમય થવાથી અન્ય દીપકો સળગાવી રહી છે. થોડીવારમાં બીલદેવીએ નેત્રો ઉઘાડ્યાં ને આરતીને માટે કૌમુદીની સામે જોયું. કૌમુદીએ આરતી પ્રકટાવી આપી જ્ઞાર બીલ લોકોએ નગારાનો નાદ કરવા માંડ્યો. કૌમુદીની અને અન્ય બીલ બાળાઓ ધંટાના નાદ કરતી બીલદેવીની આરતી શ્રવણ કરવા લાગી.

શંકરના ધ્યાનમાં તન્મય થયેલી બીલદેવી આરતી સાથે પ્રભુની સ્તુતિ ગાવા લાગી.

જય મંગાધર, હર, જય ગિરીગધીશ, શિવ જય ગારી નાથ
ત્વંમાં પાલય નિત્યં, ત્વંમાં પાત્રય શંભો, કૃપયા જગદીશ.

ઓમ હર હર હર મહાદેવ.

કૈલાસે ત્રિર શિખરે કલ્પદ્રુમ, વિપિનેશિવ કલ્પદ્રુમ...(૨)
શુન્ભતી મધુકર પુંજે. (૨) કુંજ વને ગહને.

ઓમ હર હર હર મહાદેવ.

કાકીલ કુંજતિ ખેલતી, હંસાવલી લલિતા શિવ હંસાવલી... (૨)
રચયતી કલા કાલાપં (૨) નત્યતી મુદ સહીતા.

ઓમ હર હર હર મહાદેવ.

તસ્મીન્ લલિત મુદશે સાક્ષા, મધ્ય રચિતા, શિવ શાલામધ્યી ...(૨)
તન્યમેમધ્યે હર નિકટે (૨) ગારીમુદ સહિતા.

ઓમ હર હર હર મહાદેવ.

વિસેધ વધુર્જાં નત્યતી, હૃદયે મુદ સહિતા, શિવ હંચે... (૨)
કિન્નર ગાનં કૃન્તે (૨) સમ સ્વર સુહીતા.

ઓમ હર હર હર મહાદેવ.

ધિનકત ચેષ્ઠ ચેષ્ઠ ધિનકત, મૃદંગ વાદ્યતે શિવ મૃદંગ... (૨)
કુણુ કુલ લલિતા વેણું (૨) મધુરં નાદયતે.

ઓમ હર હર હર મહાદેવ.

ફૈ રચયતી માલં પન્નમમુપવિતં, શિવ પન્નમ... (૨)
વામ વિભાગે ગિરિભ, વામ વિભાગે ગૌરી, રૂપમભિ લલિતં.

ઓમ હર હર હર મહાદેવ.

સકળ શરીર મનશીલ કૃત ભરમા ભરણું, શિવ કૃત... (૨)
કમરે ત્રિશુલ પિનાકં (૨) કર ઘૃત નૃ કપાલમ.

ઓમ હર હર હર મહાદેવ.

આરતી પૂર્ણ થઇ હર હર હર મહાદેવનો આજને ફાડી નાખે
એવો જયધોષ થયો સર્વેએ આરતીનું અભિવંદન લીધું બીલદેવી
પ્રભુની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યાં બીલમંડળ હાથ જોડી પ્રભુની પ્રાર્થના
સાથે શુદ્ધ હૃદયથી પ્રભુને પ્રણામ કરવા લાગ્યું.

વદે દેવ ઉમાપતી સૂર ગુરૂ, વદે જગતકારણમ,
વદે પદ્મજ ભૂપણું મૃગધરં વદે પશુનામ પતિમ;
વદે સૂર્ય ચન્દ્રાંક વન્દિ નયનં, વદે મુકુન્દ પ્રિયમ
વદે ભક્તજન ત્રિપંચ વરદં, વદે શિવં ચંકરમ.

પુનઃ હર હર મહાદેવનો જય જ્વની થયો. પુજની સમાપ્તિ
ગ્રંથ શિવાલયમાંથી બહાર નીકળતાંજ બીલલોદ્ધાએ માતાજીની જય
ગર્જનાથી બીલદેવીને વધાવી લીધાં.

સધળે જ્ઞાન્તી પથરાઇ ગઇ બીલદેવી હજી તો કાંઇક કહેવાને
મુખ ઉંચુ કરે છે એટલામાં તેમને કોઇના આવવાનો ભાસ થયો.
બીલદેવીએ આવનાર તરફ દૃષ્ટિ કરી તો એક બીલને તેમણે દોડી
આવતો જોયો. દોડી આવતો બીલ નજીક આવી પહોંચ્યો અને દેવીના
ચરણમાં માથું મૂકી નીચે પડ્યો તેના માથે હાથ મુકી બીલદેવીએ
પૂછ્યું ક્ષેત્રપાળ ? શું સમાચાર છે ? ”

“ માતાજી ? આજે હું બરાબર તપાસ કરીને આવ્યો છું અને
હરામખોરાની જગ્યા પણ જોઇ આવ્યો છું.”

“ એમ ત્યારે તો તું ધણોજ હોશીયાર. દેવીએ તેને ઉભો
કરતાં કહ્યું.

“ મા આજે મધ્યરાત્રે ત્યાં દેવીની મોટી પૂજ થનાર છે, અને
તેથી સધળું મંડળ ભેથું મળનાર છે મા આપણે ત્યાં જઇશું ? ”

“ આપણે ત્યાં જઇશું, અને કદાચ જો કોઈ નિર્દોષનું
અનિષ્ટ થતું હશે તો બચાવીશું.” આમ કહી બીલદેવીએ સધળા
બીલને આશીર્વાદ દઈ જવાની આજ્ઞા આપી અને પોતે કૌમુદીની

તથા બીજા દરેક બીલ લોકોને સાથે રાખી પેલા બીલે કહેલા સ્થળ તરફ પ્રયાણ કર્યું મધ્યરાત્રિ થતા બીલદેવીએ તેના મંડળ સાથે પેલા બીલે બતાવેલા સ્થાન સમિપ આવી પહોંચી અને હવે શું થાય છે એ ધ્યાન પૂર્વક જોવા લાગી.

મધ્યનીશા ઝગઝગી રહી હતી કૃષ્ણલાલના ખરેખર થોડેક દુર એક બીજું ખરેખર આવેલું હતું અને ત્યાં આગળ ભાગી તુટી હાલતની એક ભવાની દેવીની મૂર્તિ આવેલી હતી ત્યાં દેવીના ચોગા નમાં આ વખતે પચાસ માણસો બેઠેલા હતા સખળા જોળ કુંડાળું વળીને શાન્તતાથી કોઈકના આવવાની આતુરતાથી રાહ જોઈ રહ્યા હતા દેવીના કુંડમાંથી અગ્નિ ભયંકર જવાળાઓ નીકળતી હતી એવામાં કોઈક માણસ આવતો જણાયો તેને ત્યાં આવેલો જોઈ એક જણ પૂછ્યું ‘, જ્ઞાનચંદ્ર ! કૃષ્ણલાલ કયારે આવશે જ્ઞાનચંદ્ર જવાબ આપે તે પહેલાંતો પ્રચંડ કૃષ્ણલાલ ત્યાં આવીને ઉભો રહ્યો કૃષ્ણલાલ આ સમયે ઉમ કોપમાં હોય એમ જણાતું હતું તેની આંખો લાલચોળ થઈ હતી પગ, જતા હતા. તેની આવી ભયંકર મુખમુદ્રા નિહાળી ત્યાં બેઠેલું મંડળ કંપવા લાગ્યું. કોઈ તેને એક પણ શબ્દ પુછવાની હિંમત કરી શક્યા નહિ. આખરે કરુણાશંકરે ઉભા થઈ મુજતાં પૂછ્યું કૃષ્ણલાલ કોઈને સમાવો અને આ ગાદી ઉપર વિરાજો.

કૃષ્ણલાલ તેને માટે પાથરેલી ગારી ઉપર બેઠો. ખાદ કરુણાશંકરના સામે જોઈ બોલ્યો:- “ ભદ્રાચાર્યજી ! આજે મારી સ્થિતિનું વર્ણન કરવું અશક્ય છે. આજ સુધી હું નહોતો જાણતો કે મારે

માથે આવું ભયંકર સંકટ આવી પડશે. આપણામાં કોઈ કુટેલું હોય એમ જણાય છે. આજે હું સધળી આગતોનો ફેંસલો કરવા માગું છું. ”

કૃષ્ણલાલનું કહેવું ધ્યાનપૂર્વક શ્રવણ કરી જ્ઞાનચંદ્ર રહેજ ક્રોધથી બોલ્યો—સરદાર સાહેબ ! હું પણ આપને ટેકા આપું છું, અને તે વિશ્વાસઘાતીને બોળી કાઢી આ ભભડાટ સળગતા અગ્નિ કુંડમાં હોમવા ઇચ્છું છું. સરદાર ! બોલો આપને એવા વિશ્વાસઘાતીની રહેજ પણ ખબર મળી છે કે નહિ ?

કૃષ્ણલાલ—ઝાલા સરદાર ! જે સમયે આપણા કરૂણાશંકર મહા-રાજા રાજા ચંદ્રશેખરને સપડાપી લાવવા ગયા હતા. તે સમયે કોષ્ટક દુષ્ટે આવી બહારથી અવાજ કરી રાજાને સાવધ કરી દીધો. કરૂણાશંકર જીવ બચાવી નાશી આવ્યા. બીજું હું કાલે આપણાં ખડેરની બહાર ફરતો હતો એવામાં કોષ્ટક છૂપાઇને જાણે મારી તરફ ન જોતો હોય એમ મને જણાયું હું તેને પકડવા દોડ્યો પણ તે ક્યાં જતો રહ્યો તે હું જાગી શક્યો નહિ. બોલો મારા સરદારો ! આવું કરનાર આપણા મંડળ સિવાયનો કોઈ બીજો હોઈ શકે કે ?

કરૂણાશંકર—નહિ રે, એ તો આપણા મંડળનોજ કોષ્ટક કર્મચંડાળ હોવો જોઈએ. પણ અત્યારે હું આ બેઠેલા સધળા મુખનું અવલોકન કરું છું પણ મને તો દુષ્ટ થયો હોય એવો કોષ્ટક જણાતો નથી.

કૃષ્ણલાલ—ભદ્રાચાર્યજી ! હમણાં જ જે હશે તે આપોઆપ જણાઇ આવશે, હવે આપણે બળિદાનની તૈયારી કરી કાલે કરવા ધારેલા

કામનો નિર્ણય કરીએ, અને...હજી કૃષ્ણલાલ આગળ બોલે છે, એટલામાં તો ત્યાંકોઈક આવતું નજરે છેડ્યું. સઘળા ચમકીને આવનારને જોવા લાગ્યા. તો તેમની નજરે એક સ્વરૂપા સુંદરી પડી. તે અન્ય કોઈ નહિ પણ બીલદેવી હતી.

તેણે સફેદ પોષાક પહેરેલો હતો. માથાના વાળ છુટા હતા. કપાળમાં કંકુની પીયળ કરેલી હતી. ગળામાં કરેણના લાલ પુષ્પોની માળા ધારણ કરેલી હતી. તેણે જમણા હાથમાં લાંબુ અને ચળકતું ત્રીશુળ પકડેલું હતું. આવી ભવાની સમાન દેખાતી બીલદેવી બેઠેલા મંડળની વચ્ચોવચ્ચ આવી નિર્ભયતાથી ઉભી રહી અને થોડીવાર સુધી દરેકના ચહેરા સામે જોઈ નિહાળી તેણે બોલવું શરૂ કર્યું:—અરે ! તમે લોકો કાણુ છો ? અને આવી રીતે આ મધ્યરાત્રે બેગા મળવાનું શું કારણુ છે ? મને લાગે છે કે તમે કોઈક ભયંકર માણસો છો. બોલો જવાબ દો કે આજે કયા નિરપરાધીનું લોહી વહેરાવવા ઇચ્છો નો ? આજે આ કુંડમાં ભયાનક અગ્નિ શા માટે સળગાવવામાં આવ્યો છે ?

બીલદેવી આટલું બોલી શાન્ત રહી. તેના એકાએક આગમનથી તેમજ તેની બોલવાની રીતથી સઘળા દયાઈ ગયા. કૃષ્ણલાલ તો તેને જોતાજ અવાચક જોવો બની ગયો. બીલદેવીને જવાબ દેવાની સઘળા આંત્રી હિંમત હરાઈ ગઈ.

કોઈ પણ એક શબ્દનો ઉચ્ચાર કરી શક્યા નહિ. કોઈ બોલતું નથી ધારી પુનઃ બીલદેવીએ કહ્યું:— “ અધમ મનુષ્યો ! કેમ કોઈ જવાબ આપતા નથી ? મને લાગે છે કે તમે ધણાજ દુષ્ટ છો અને તેથીજ

તમારાં પાપ પ્રકટ કરતા બીહો છો. ઓ નરાધમો-આવો સુંદર મનુષ્યાવતાર ધારણ કરી પરમાર્થ કરવાને બદલે શા માટે નિરપરાધી યોને સંકટમાં સપડાવી તમારા મનુષ્યપણાને કાળું કલંક લગાડો છો? હજી સમજો, સમય છે, પાછળથી યમરાજની બચંકર શિક્ષાઓ સહન કરતાં રૂદન કરવું પડશે, કુર ખુનીયો ! આજે હું તમને બરાબર ઓળખી ગયું છું. તમારાથી હવે એક પણ પાપકર્મ કરી શકાશે નહિ. કૃષ્ણલાલ અને સધળા સરદારો ! મારો આ અમુલ્ય ઉપદેશ સાંભળો, અને તે પ્રમાણે વર્તો. તમે દુષ્ટતાનો ત્યાગ કરી નીતિમય જીવન ગુજારો કે જેથી આખરે સુખી થશો. નહિ તો સમજજો કે હવે તમારા દિવસો બરાબ ચૂક્યા છે.” આટલું કહી બીલદેવી સધળા શું ઉત્તર આપે છે તે જોવાને શાન્તીથી બેસી રહી. બીલદેવી ધણાવાર સુધી શાન્તતાથી બેસી રહી છતાં કોઈ જવાબ આપવાની હિંમત કરી શક્યા નહિ. આથી કંટાળી બીલદેવી બોલી:-કૃષ્ણલાલ અને સરદારો ! હવે હું જાઉં છું. હું તમારા જવાબની ઇચ્છા રાખતી નથી. પણ જતાં જતાં ચેતાવતી જાઉં છું કે:-હજી પણ ચેતીને દુષ્ટતાને ત્યાગજો; નહિ તો યમપાસમાં સપડાવા તૈયાર થજો. કહી તે ત્વરિત ગતીએ ત્યાંથી અદ્રશ્ય થઈ ગઈ. સધળા એકજ દ્રષ્ટિ. તેની પાછળ જોઈ રહ્યા. તેના ગયા પછી કલાકેક સુધી તો કોઈ બોલ્યું નહિ. આખરે કૃષ્ણલાલ એક લાંબો નિશ્વાસ નાખી બોલ્યો:-હા, સરદારો ! આપણા હવે દિવસો બરાબ ચૂક્યા છે અને તેથીજ દેવી આપણી ઉપર ક્રોધ્યા છે

“ શું એ આવનાર દેવી પોતેજ હશે. જ્ઞાનચંદ્ર પૂછ્યું.

“ હા સાક્ષાત કાળદેવાએજ દર્શન દીધું નહિ તો આવી

ભયંકર રાત્રે અહિં આવવાની કાણુ દિમ્મત કરી શકે ? ” કૃષ્ણશાસ્ત્રે કપાળે હાથ દબ જણાવ્યું.

“ મને તો લાગે છે કે એ દેવી ન હોય પણ અહિં રહેતી કાષ્ઠક વંતરી હશે ” ખોડુભાએ જણાવ્યું,

“ શી ખબર પડે ? વારૂં ભદ્રાચાર્યજી ! તમે શું ધારો છો ? જ્ઞાનચંદ્રે પૂછ્યું.

“ મારા ગણીત શાસ્ત્ર પ્રમાણે જોતા તો એ દેવી નજ હોવી જોઈએ, પણ કાષ્ઠક જોગણી તો અવધ્ય હોયજ. ” કર્ણશાસ્ત્રકરે કહ્યું.

“ ત્યારે હવે તેનો કાંઈ ઉપાય ? ” કૃષ્ણશાસ્ત્રે પૂછ્યું.

“ અરે ! તમે આટલા બધા જ્ઞાને ગભરાવ છો ? કદાપિ દેવી જાતે હોય તોપણ આ કર્ણશાસ્ત્રકર તેને વશ કરવાને સમર્થ છે. ” કર્ણશાસ્ત્રકરે કહ્યું.

“ અને તેથીજ તમે તે જોગમાયાની મૂર્તિને જોઈ ઠંડાગાર થઈ ગયા હતા નહિ વારૂં ? જ્ઞાનચંદ્રે પૂછ્યું.

“ નહિ રે જી ! હું તો ફક્ત તમારી પરિક્ષાજ જોતો હતો. જીવોને મારા મંત્રના પ્રતાપેજ તે વત્તારે વાર નહિ રોકાતા જલ્દીથી ચાલી ગઈ. ” કર્ણશાસ્ત્રકરે ગપ ઠોડી.

“ અને કદાચિત્ વધારે વાર રહી હોત તો હું જાણું છું કે તમારી જીભજ નીકળી પડત. ” જ્ઞાનચંદ્રે કહ્યું.

“ નહિ રે જી ! જો એવો સમય આવત તો આ કર્ણશાસ્ત્રકર તેને એક પળવારમાંજ મંત્રના પ્રતાપથી ચકલી બનાવી તેની ડોક મરડી નાખત. જ્ઞાનચંદ્ર ! આ જ્યોતિષપાખ્યાય કર્ણશાસ્ત્રકર ભદ્રાચા-

ચંજીને તમે જેવા તેવા જાણુશો નહિ હા કે ! ” કર્ણાશંકર વિશેષ ગર્જા ઉઠ્યો.

“ કર્ણાશંકર ! હવે શું કરવું ? ” કૃષ્ણલાલે પૂછ્યું.

“ કરવાનું એજ કે હવે દેવીની પૂજનો પાર લાવો અને કાને રાત્રે રત્નનગર જઈ રાયમલને સપડાવી લાવો. રાયમલ આપણા સપાટામાં સપડાશે તો તરત તે તેની સરલાને તમારી સાથે પરણાવશે. સરલા પણ તેના પિતાની આજ્ઞા પાળશે તો તમને પ્રેમથી મ્હાશે, ” કર્ણાશંકરે જવાબ આપ્યો.

ત્યારબાદ તરત દેવીની પૂજા કરી સઘળા પગે લાગ્યા અને એક પછી એક સઘળા ત્યાંથી નીકળી પોતપોતાના સ્થાને ચાલ્યા ગયા.

આ વારતાનો અધુરો ભાગ જંગલમાં મંગળા માં વાંચી લેવા કૃપા કરવી.

સમાપ્ત.

ધેર બેઠાં વગર માસ્તરે અને થોડી મહેનતે
ઇંગ્રેજી શીખવું હોય તો

એ ગાઇડ ટુ ઇંગ્લિશ ટીચર

ભાગ ૧-૨ જરૂર ખરીદો

હાલમાં વધતી જતી મોંઘવારીને લીધે ઘણા માણસોને ઇંગ્રેજી બોલવાની મરજી હોય છે, છતાં બહુ શક્તિ નથી, તેના મધ્યમ સ્થિતીના માણસો સાડે ઘણી મહેનતે એ ગાઇડ ટુ ઇંગ્લિશ ટીચર તૈયાર કરાવેલ છે. આ ચોપડીની મદદથી ઘણા લોકો પોતાની નવરાશના વખતે ઘર આગળ પોતાની મેળે ઇંગ્રેજી શીખી શકે છે. આ ચોપડીથી મદદથી તાર, કાગળ, અરજીઓ વગેરે લખતાં વાંચતાં ઘણી સહેલાઈથી આવડી શકે છે. બીજાઓની માફક જુદા જુદા ભાગો ન કરતાં એકજ પુસ્તકમાં બે ભાગો લેગા સમાવેલા છે. છતાં કી. રૂ. ૧૥ પોસ્ટેજ માફ.

મળવાનું ઠેકાણું—

બુકસેલર સાકરલાલ બુલાખીદાસ

ડે. રીયીરોડ—અમદાવાદ.

મોક્ષ માર્ગ.

બ્રહ્મસુખ-મોક્ષમાર્ગ સંપાદન કરવા માટે સર્વ સાધનોમાં લક્ષિતજ શ્રદ્ધ છે, વળી અપેક્ષાનુભુતિમાં કહ્યું છે કે-પોતાના વર્ણશ્રમના ધર્મ વડે ને પ્રભુની લક્ષ્મી વડે પુરૂષને વૈરાગ્યાદિ સાધનો પ્રાપ્ત થાય છે, પછી તે મોક્ષનો અધિકારી થઈને મોક્ષ પામે છે. તાત્પર્ય એ છે કે મોક્ષનું સુખ મેળવવા માટે “સ્વધર્મનું” પાલન, સતસંગ અને હૃદયર ભજન એજ મુખ્ય સાધનો છે. સર્વને વાંચીને સમજવું સુગમ થઈ પડે તેને માટે દાખલા દ્રષ્ટાંતો આપીને સરળ કરવા તરફ વધુ લક્ષ અપાયું છે. એ પુસ્તકના પ્રથમ ભાગમાં મહા સતી સાવિત્રનું ચરિત્ર છે અને બીજા ભાગમાં લક્ષ્મી તથા ઉપદેશના તેમજ પ્રાર્થનાના પદભજનો છે આ બંને ભાગ ભેગા હોવા છતાં કીંમત રૂ. ૨) પોસ્ટેજ માફ.

બુકસેલર સાકરલાલ બુલાખીદાસ.

૬. રીચીરોડ—અમદાવાદ.

ગરુભત સાથે જ્ઞાન આપનાર

અકુબર અને ખીરમલ.

ભાગ ૧ થી ૨૪ સુધી

આ વાર્તામાં સુબોધનો સાગર હાસ્યરસનો હોજ ગરુભતની ગુલામદાની, વાર્તાવિનોદનું વિદ્વાસ સ્થાન, વાંચનકળા, પ્રાપ્ત કરવાનું વાચનગૃહ અને શિક્ષા સંપાદન કરાવનાર શિક્ષક રૂપ વાર્તાઓનો ખંડાર છે. જેમાંથી દરેક વાર્તાના શોખીલાઓને આનંદ, રસિક-જનોને રસિકતા પ્રેમીજનોને પ્રેમાનંદ, ઉદારજનોને આહલાદ, સમજુ જનોને શાંતિ, અને ગમાર લોકોને વખતો વખત ગરુભત સાથે જ્ઞાન આપનાર છે. જેનું સહેલી અને સરલ ભાષામાં રસિક લેખકની હાથથી અલંકારીક લખાણ કરાવી વિશેષ લોક ન રાખતાં માત્ર વાંચન વધારવાના હેતુથી, એ વાર્તાઓના ચોવીસ ભાગ પ્રકટ કરવામાં આવ્યા છે પાના. ૩૩૬ ઉંચા કાગળો પાકું પુકું છતાં કી. ૨-૦-૦

મળવાનું ઠેકાણું:-

બુકસેલર સાકરલાલ બુલાખીદાસ

૬. રીયારોડ—અમદાવાદ.

ત્રણસો છાસઠ પાનાનુ દળદાર પુસ્તક. (સચીત્ર)

❀ અસલ જાદુકળા સંગ્રહ. ❀

આ અમલકારી પુસ્તકમાં મંત્ર સાધવાની રીત
વનસ્પતિ સાધન. ડાકીણી, શાકીણી, ભુતાદીક કાઢવાના
મંત્ર, મુંઠ વાળવાનો મંત્ર; સાપના ઝેર વીગેરેના
મંત્ર, વશીકરણ મંત્ર, વનદેવતા વીર, આગીઓ,
વૈતાળ, છાયા પુરુષ ચક્ષુષી, વીગેરે ઘણી જાતના
જાદુઈ ખેલો ઉપરાંત, શીવલીંગ પુજવાના લાભ,
જમીનમાં દાટેલું ધન જોવા તથા પાણી જોવાની રીત,
મુઠીમાંની વસ્તુ કહેવાની રીત, સાપનો મોહરો બના-
વવાની રીત, વીંછી ઉતારનાર જાદુઈ જડીબુટી બના-
વવાની રીત વીગેરે ઘણી બાબતો આપવામાં આવી
છે. કીંમત રૂ. ૧-૮-૦ પોસ્ટેજ માફ.

મળવાનું ઠેકાણું—

બુકસેલર સાકરલાલ બુલાખીદાસ.

ઠે. રીચીરોડ—અમદાવાદ.

તમારાં વહાલાં બચ્ચાંઆ માટે નિરાશ ન થાઓ.

- વૈદ, ડાક્ટરો તેમજ હકીમોના - રજ સારનાર -

વરાધની ડબી ૩: ૧.

CAPILLARY BRONCHITES

ગૃહસ્થ તથા મરીખોને અલભ્ય લાભ આપનાર

અનુભવસિદ્ધ આ વરાધની ડબીમાંથી બાળકોને દર વાર છ દિવસે મગના દાણા જેટલી દવા ચમચી ધાવણ કે ચમચી પાણી સાથે આગાળી ખવાથી બાળકને કોઈ પણ પ્રકારનું દરદ થવા દેતી નથી. તમજ કોઈ જાતનો ચાધિરતવા, તાવ, ઉષ્મ અડો, મરડો, પેટનું ચડવું, ઉઠાંટીયું. સમ્પૂર્ણ વરાધ, આંચકી [તાણ] વગેરે કોઈપણ જાતનું દરદ થયું હોય તો દિવસમાં એક વખત મગના દાણા જેટલી દવા બે-ત્રણ દિવસ પાવાથી બાળકનું દરદ એકદમ નાબુદ કરે છે. એક ડબી એક બાળકને લગભગ એક વરસ સુધી ચાલે છે. વળી સદરહુ દવાના સેવનથી તેની માતાએ ખાધેલા ખોરાક તે બાળકને નડતો નથી. તેમ બાળકને નિરાળી ને તાંદુરસ્તી બને છે. દરેક ગૃહસ્થકુટુંબમાં રાખવા લાયક આ ડબી વૈદ તેમજ ડાક્ટરની મરજ સારે છે. જરૂરથી એકજ વખત આ ડબીની દવા બાળકને પાઓ અને સુખી થાઓ. ડઝનના રૂ. ૧૦).

તા. ક.—આ દવા છેલ્લાં ૨૦ વરસથી વપરાશમાં હોવા છતાં એક પણ બાળકને આરામ નથી થયો એવી ફરીયાદ આવી નથી. તમે પણ ખાત્રી કરો.

વૈદ જગન્નાથ છ. દિવેદી આયુર્વેદીક શર્મસ્ટી, નડિઆદ.

જવરવિનાશક ટીકડી

ફક્ત છ ટીકડીથી આરામ. FEVER TABLATS.

આ ટીકડી શંદીના, આંતરીઆ, મેલેરીઆ, જીર્ણજ્વર, વિષમ જ્વર, સન્નિપાતજ્વર, ત્રીદોષજ્વર તથા પ્લેગ અને ઇન્ફ્યુએન્સા જેવા મહાન જીવલેણ તાવને માત્ર છ ટીકડીથી જ હટાવે છે તેમજ અશક્તિ મટાડી જરૂરિયાત પ્રદીપ્ત કરી હસ્ત સાફ લાવી શરીરને તાંદુરસ્તી બક્ષે છે.

તેમજ મેલેરીઆની સીઝનમાં વર્ષા તથા શરદ ઋતુમાં એકાન્તરે એક એક ટીકડી સવારમાં ચા અગર પાણી સાથે લેનારને મેલેરીઆદિ તાવની દહેશત રહેતી નથી. તથા ઢોલ પછુ ઋતુના તાવને માટે અકસીર છે.

આ ટીકડી તાવ હોય અગર ના હોય તો પણ ગમે તે સમયમાં લઈ શકાય છે કી. ટીકડીઓ ૧૦૦ ની શીશીને રૂપીઓ ૧૥.

ચાપરવાની રીત-નોટા માણસે દિવસમાં ત્રણ વખત સવાર, મધ્યર અને સાંજ એકએક ટીકડી પાણી અગર દૂધ સાથે લેવી. માસ ૬ થી એક વરસ સુધીના બાળકને ત્રણ વખત થઈ એક ટીકડી આપવી. એક વરસથી પાંચ વરસ સુધીનાને ત્રણ વખત થઈ બે ટીકડી આપવી.

ઇન્ફ્યુએન્સા, પ્લેગ અને ફૂંટીયાના તાવમાં ગ્રામ્સ પ્રેસીડન્સીનાં ઘણાં ડ્રી. લો. બોર્ડો તથા તાલુકા હોઠલબોર્ડો તથા મ્યુનીસીપાલિટીઓ તરફથી આ ટીકડી હજારો ગરીબોને જોઈ ચલા માટે ખરીદાય છે અને તેની અસરનાં સરવૈઝીકેટ અમને મળતાં જાય છે.

વેદ જગન્નાથ જી. દિવેદી આયુર્વેદિક દાર્મસી નરિઆદ.

ડાએરીઆ પીલ્સ Diarrhoea Pills

(ઝાડા મરડાની ગોળી)

સંમંદહણી (ગળતી) માટે અકસીર દવા.

ખોખો પાણી વિકાસ થી લાગુ પડેલાં દર્દ, ઝાડા, આંતરસાર, સંમંદહણી (ગળતી), જુનો મડો, લોહીનો ઝાડો, આમ, આંતરડાનાં તથા હોઝરીનાં દરદોથી રીખાતાં દરદોએને પકૂત (લીવર) નળખંધ વાયુ, ચુંક, આકરો, આસનું ચઢવું, અશક્તી મટાડી પાચન ક્રિયા વધારી શરીરમાં તાકાત લાવે છે. વાપરી ખાત્રી કરો. ક્રીમત શીશી એકનો રૂ. ૧૧) પો. જુદ.

વાપરવાનાં રીત—સવાર જાગેર સાંજ એકએક ગોળી લેવી. એકરોને અડધી અડધી ગોળી પાણી દૂધ અથવા જાજ સાથે.

તા. ક. આ દરદોએ લલકો ખોરાક જાજ અથવા દૂધ સાથે લેવાથી ગમે તેવો સંમંદહણી અસાધ્ય હોય તો પણ મટાડી દે છે. તે ઝાડા તથા મરડા જેવાને માત્ર એકજ દિવસમાં નાબુદ કરે છે.

એસેન્ઝોલ.

ધણા મોટા મોટા ઠાકરો, વૈદો અને હકીમેની દવા કરવા જતા તહી મટેલા મને તેવા જુના ખરજવાને આમારું એસેન્ઝોલ એકજ અઠવાડિયામાં જડખૂળથી નાબુદ કરે છે. ખરજવા માટે એસેન્ઝોલ એ એકજ વિષય છે. વાપરવાથી ખાત્રી થશે. સવાર સાંજ એ વખત આંગળી ઉપર લેઈ ચોપડવું, જરા પસવું ને ખીજે દિવસે સવારમાં ઘોઘ સાદ કરી ચોપડવું. ચોપડયા પછી આંગળી ઘોઘ સાદ કરવી. ક્રીમત શીશી ૧નો કો ૧-૮-૦ પોસ્ટેજ જુદ.

તા. ક. કોવારો તથા ખસ, દાદરને તો માત્ર જલદી નાબુદ કરે છે

વૈદ જગન્નાથ જી. દિલ્લેદી આયુર્વેદીક ફાર્મસી નડિઆદ.

અવન પ્રાશ અવલેહ [જીવન]

સ્વાસ્થિ માટેજ તેમ નિર્ભયપણે વાપરી શકાય છે. બાળક, સ્ત્રીઓ તથા પુરુષો સર્વેને ગુણકારી છે. જીવનનું સેવન કરનારને નિરોગી બનાવે છે. શરીરમાં નિરોગીપણનાં તત્ત્વો વધારી ભોહી તથા વીર્ય વધારી નબળાઈ, પાન્ડુ, ખાંસી, ક્ષય, છાતીનો દુખાવો અને છાતી તથા કેશનાં દરદો સુધારી, અમ્લપીત, વાંધ્યાદોષ, નપુંસકત્વ તથા ખાતુ વિકારનાં દરદો મટાડવામાં આ કેસરી જીવન સર્વોત્તમ દોષાનો દાવો કરે છે. કી રતલ ૧ ના રા. ૩ પોસ્ટેજ જુદુ.

વાપરવાની રીત-બાળકને રા. ૦૧ બાર, નેથી મોટા બાળકને રા. ૦૧૧ બાર તથા મોટા માણસને રા. ૧૪ ૩. ૨ બાર સુધી સવારમાં એક વખત જીવન સાથે ૦૧ શેર દૂધ પાવું ને નાના બાળકને તેની રમી પ્રમાણે દૂધ પીએ તો પાવું કંઈ હરકત નથી.

કર્ણીક તેલ [કાનના દરેક રોગ ઉપર]

કાનની બહેરાશ, કાનનો સોજો, કાનનું પાકવું, (વહેવું), રક્તી નીકળવી, શૂળ, સણુકા મારવા, કાનની અંદર ફાસ્તી થવી કે કાનમાંથી પડ, ભોહી, કે પાણી નીકળવું વગેરે દરેક કાનના રોગ માટે અકસીર તેલ છે. સવાર સાંજ કાનમાં બે બે ટીપાં પાડવાં. કીમત ચીસી એકનો રા. ૧-૦-૦

૧૬ જગન્નાથ જી. દિવેદી આયુર્વેદીક ફાર્મસી નડિયાદ.

જવરહર જીલ્લા.

તાવની શરૂઆતમાં જ આ ગોળીની અસરથી પેટ સાફ થઈ જાય છે અને તાવ હટકો પાડે છે આ ગોળી નખળા માણસોને અને બાળકોને પણ સુખરૂપ આપી શકાય છે. તેમજ ચુંક, આંકડી વગેરે કાંઈ પણ દરદ થયા સિવાય પેટમાંથી પુરતો ખુલાસો થઈ જાય છે. અને બીજી જે જે સ્થિતિમાં જીલ્લા લેવાની જરૂર જણાય ત્યાં આ ગોળી ઘણી ઉપયોગી છે. તેમ પેટમાંથી કૃમિ વગેરે સાફ થઈ જાય છે. શીશીની કીમત રૂ. ૧-૦-૦

કફ પીલ્સ [ખદીરાદિ ગુટીકા. Cough Pills

ઉધરસ, સસંજી. ઉંટાંટીઆની ઉધરસ, સળગમ, તથા છાતીનાં ખીજા દર્દોમાં અને સાદા ખેસી ગયો હોય ત્યારે આ આ ગોળી દિવસમાં ત્રણ ચાર વખત એકએક ગોળી મોંમાં રાખી રસ ચૂસવાથી (ગળવાથી) એકદમ આગમ થઈ જાય છે. તેમજ દમ, શ્વાસ. ક્ષયની ઉધરસ પણ આ ગોળીના સેવનથી નાબુદ થઈ જાય છે. સ્વાદિષ્ટ તથા રૂચી કરનાર અને સુખની દુર્ગંધી દુર કરનાર છે. શીશીનો રૂ. ૧-૦-૦ પો. જુદું.

લીવર પીલ્સ.

ચક્રત (લીવર), ખરોલ, જીર્ણ, જવર, અશક્તિ, શરીરની શીકાસ, પાન્ડુરોગ, શ્વાસનું ચક્રવૃં. વગેરેને આ લીવર પીલ્સ થોડા સમયમાં મટાડી શકિત લાવે છે.

શરીરના સોજા પેટ તથા પેદુનાં દરદ, ખરોલ, લીવર, ફોજરીના સોજા તથા દુખારો એકદમ મટાડે છે ને શરીરમાં શક્તિ આવવી શરીર લાલચોળ બનાવે છે. કીમત શીશી ૧ નો રૂ. ૧.

વાપરવાની રીત-બાળકને સવાર. બપોર, સાંજ અડધી અડધી ગોળી ને મોટા માણસને દિવસમાં ત્રણ થી છ ગોળી સુધી આપી શકાય છે.

વૈદ જગન્નાથ જી. દિવેદી આયુર્વેદીક દાર્મસી નડિઆદ.

પ્રદર વિનાશક [સ્ત્રીઓ માટે શક્તિના દવા]

સફેદ પ્રદર, લોહીવા. ગર્ભાશયનો સોજો, દુખાવો, ચંપુનું સાફ ન આવવું, અનિયમિત આવવું, ગર્ભ ન રહેવો; સુવારોગ, ખાંસી, હાથ પગે ચુંથારો, પિશાબમાં કળતર, (બવર તથા પગના તળીયામાં થતી બળતરા), હાહ, સ્તવા, માથાનો અને કમરનો દુખાવો. શરીરે ફીકાશ તથા બેચેની વગેરે દર્દો માટે ઘણીજ અકસીર દવા છે. તેમજ કસુવાબદ થતી મટાડી ગર્ભાશય સુધારી વંધ્યત્વ દૂર કરે છે. તેમજ સંશ્લેષી, અતિસાર મટાડી હરત સાફ લાવે છે. બળ, મુદ્ધિ, કાન્તિ તથા શરીરની સુંદરતા વધારનાર આ દવા જેવી બીજી કોઈ દવા નથી.

પ્રાપરવાની રીત-સવાર સાંજ ચોખાના ઘોવણમાં એક એક ગોળા ભેવી. કીમત ૭બી ૧ ગોળી ૩૨ ના રૂ. ૧)

ખુની હર્ષ અને દુઝતા મસાનો મલમ

વાઢકાપ, આગ અગત કે બળતરા કે બીજી કોષ્ઠપણ બેખમતારી સિવાય માત્ર આ હર્ષનો મલમ ચોપડવાથી જડમૂળથી નાબુદ કરે છે. મલમ જરા આંગળી પર લઈ હર્ષ ઉપર દિવસમાં બે ત્રણ વખત ચોપડવો તથા જરાજરા ધસવો. જેથી હર્ષ તદત ચીંચરા જેવા થઈ નાબુદ થશે. કી. ૭બી ૧નો રૂ. ૧-૮-૦

કંઠપણ ઈન્ન વગર હળ્લરો દરદીઓને આરામ થાય છે.

વેદ જગન્નાથ ૭૭ દિવેદી આયુર્વેદીક શર્મસી નહિઆદ.

ક્ષયહર [સીરપસ્ટ્રેમીના]

આ સીરપ નામ પ્રમાણે ગુણુ બતાવે છે આ સરખત શાસ્ત્રીય રીતે વનસ્પતિયાળ બનાવેલો છે સાચા વખતનો હાડ જવર, વિષમ જવર, હાથ, પગ, ખરડો, ખભાનું કળતર તથા હાથપગની બળતરા, શાસ, ક્ષય, દમ, ધાતુ ક્ષય, કેશનાં ક્ષય, લોહીનું કરમાં આવવું, ગ્રાતીની મુંઝવણ, ગભરામણ તથા દુખાવો, સળેખમ, કંઠનું વારં વારં પરવું તથા થુકવું અગર કફની બગ્યાએ શીણવાળો અગર પીળો કફ આવવો વગેરે ક્ષયહર સીરપનું સેવન કરવાથીજ આરામ થવા માટે છે. રાપરવાની રીત—દિવસમાં ત્રણ વખત પાંચ પાંચ ટીપાં દૂધમાં નાખી પીવી. પરંજમાં તેલ, મરચુ, ખટાચ બંધ કરી દૂધ અને ભાત ખાઈ આ સીરપનું સેવન કરનારને ગેરન્દીથી ખાત્રીપૂર્વક ઉપલાં દરદો મટે છે. ધીશી ૧ નો ૧-૧૦૦૦

- ૧ શુદ્ધ કસ્તુરી, કેસર, બગાસ, ચંદ્રોદય, રસસીંદુર, અમ્બર, સાચાં મોતી વગેરે ઉત્તમ ઔષધો વ્યાજખી ભાવથી ખાત્રી સાચક મળશે.
- ૨ તેલો લીમડાની લીમ્બોળીનું તેલ, માલકાંચણીનું તેલ, સુખડનું તેલ, અળસીનું તેલ, જાસ મોગરીનું તેલ, બદામનું તેલ વગેરે દરેક ભાતનાં શુદ્ધ તેલો વ્યાજખી ભાવથી મળશે.
- ૩ દ્રાક્ષાસવ, કુમારીઆસવ લોહામવ, કુટબરીષ્ટ વગેરે આસવો તથા અરીષ્ટો વ્યાજખી ભાવથી મોકલવામાં આવશે.
- ૪ વાસાસવ, અવન પ્રાશ અવલેહ, અભયામલકી વગેરે અવલેહો ચુર્ણો, ગોળાંબો વગેરે દવાઓ પણ મળશે.

રૂઢ જગન્નાથ જી. દ્વિવેદી આયુર્વેદીક શાસ્ત્રી નહિઆદ.

પ્રમેહ માટે ખાસ ચંદ્રપ્રભા ગોળી.

આ ચંદ્રપ્રભાના સેવનથી દરેક જાતના પ્રમેહ - લાંબા વખતના જુના પ્રમેહ, ચાંદી વગેરે-ને નાશ થઈ નાશ પામે છે. તોત્રા ૧ ના ડા. ૧-૦-૦ સવાર સાંજ એક એક ગોળી ગળો, ગોખરૂં નથા આમળાં (રસાયન ચુર્ણ) તો. ૧ને સાંજે સવારે તોલા ૫) પાણીમાં પલાળી મૂકવું આ ગોળી ઉપર તે પલાળેલું પાણી ગાળી મધ તો. ૦૫ નાખી પીવું. જરૂરથી જુનામાં જુના પ્રમેહ ખાતરીથી મટી જશે.

રસાયન ચુર્ણ:-ગળો, ગોખરૂં, આમળાં સરખે ભાગે લઈ ખાંડી વસ્ત્રગાળ મૂકવું.

ધાતુ સંજીવની. TONIC PILLS.

આ ગોળી લેવાથી ગમે તે કારણથી યુમાવેટી તાકાત પાછી લાવે છે; પુરૂષાતન કાયમ રાખે છે તેમજ વીર્ય વિકારના તમામ વ્યાધિઓને મટાડે છે અને વીર્યને ઘટ્ટ બનાવી ખરૂં પુરૂષાતન આપે છે. ખરી મરદાંગ આપનાર અને ક્ષીણ પડી ગયેલા લોકોમાં ઉપયોગી તત્ત્વો ઉમેરી શરીરને લાલચોળ બનાવનાર આ ગોળી વાપરવાની અમારી ખાસ લક્ષ્યમણ છે. પરંતુની જરૂર નથી.

વાપરવાની રીત-સવાર સાંજ એકેક ગોળી કકડા કરી પાણી અથવા દૂધ સાથે લેવી; પરંતુ જટારા અને તેલ ખાંધ કરનારને એકજ શીશીથી પુરેપુરો લાભ મળે છે.

કીમત ડબ્બી ૧ ગોળી ડરના રૂ. ૧-૦-૦ પેકીંગ પોસ્ટેજ જુડ વેદ જગન્નાથ જી. દ્વિવેદી આયુર્વેદીક ફાર્મસી નડિઆદ.

તૈયાર છે ! સંસારોપયોગી ગ્રન્થ તૈયાર છે !

પ્રત્યેક ગૃહાસ્થાશ્રમી અર્થાત સંસારી નરનારીએ
— નિત્ય અભ્યાસ કરવા લાયક ગ્રન્થ —

● સાંસાર શિક્ષક. ●

યુવાવસ્થાથી શરૂ કરી સંતાન કલ્પન થાય ત્યાં સુધીની સઘળી
હકીકત વિસ્તારથી પતિ પત્નીના સંવાદ રૂપે આ ગ્રન્થમાં
લખેલી છે. આળોકો ન જીવતાં હોય એવાં માળાપો આ
પુસ્તકમાં લખ્યા પ્રમાણે વર્તે તો જાતે નીરોગી રહેવા
વપરાંત નિરોગી મુંદર, અને દીર્ઘાયુષી સંતાનો મેળવી શકશે.

આ પુસ્તક જીવાની જાળવી રાખવા ઈચ્છનાર
∴ પ્રત્યેક નરનારીએ વાંચવું જોઈએ. ∴

મુંદર છપાઈ, એન્ટીક કાગળ. સંખ્યાખંધ
ચિત્રો એ ગ્રન્થનું આકર્ષણ છે.

પૂર્ણ સંખ્યા લગભગ રૂ. ૧૦
મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

— મળવાનું ઉકાળું —
બુકસેલર સાકરલાલ બુઝાખીદાસ
રીચીરોડ, બાલાહનુમાન, અમદાવાદ

